

Tercine o večni luči.

Luč je, ki vaš pogled ni vanjo zrl,
vaš up je ni ovenčal s hrepenenjem,
odkril je ni obup, ko vas je trl!

Vseh vekov luč gori med dni vrvenjem,
nadsolnčen plamen, bel ko sneg višin,
mirno, ko biser dna pod valovenjem.

V krasoti je in v studu teh dolin,
in zlo in blagor, kar v očesu tone,
je zgolj megla pred lučjo globočin.

V pratok življenja njena glorijska klone:
vsa silna, vsa svetejša je od nas,
je Mi-nad-Nami skozi vse eone,

Do nje ne vidi smrtnosti obraz;
trepetu redkih ur se razodeva,
ko groza tajna zagrmí ukaz

pogledu v tujost lastnega odseva
in ko je duh sam sebi prepuščen
v slutnjah noči in v težki žeji dneva.

A tiste hipe kakor mrtev sen
telo za nami gine, mine, pade —
in nas ni več, in Jaz je izgubljen.

Svetlobe ocean le, v miriade
 nebrojev žarkov se razlivajoč
 in spet nazaj tekoč v svoje prepade,

— ta zdaj utriplje kakor stotisoč
 čarobnih, nerazbranih zagonetek, —
 svet ognja božjega, vsevišnja Moč!

Vse, vse je Luč! In kar je naših spletek,
 v globinah eno je na večni čas,
 zlo in dobrot, konec in začetek.

To vse je majhno, je bežeč le glas,
 kopneč oblak, ne noč, ne mrak, ne jasnost,
 nevreden brazd, ki vam grdé obraz.

O, kaj bi, bratje, naših solnc ugasnost:
 Luč prabrezkončna je brez senc zemljé!
 O, kaj bi nji dobrot in zmot opasnost!

Pa kaj bi nji človeške vse stezé,
 vse blodnje do popolnosti, do greha,
 kaj nji — nizkotnih sreča in gorje!

Resnično, ure so, brez igre smeha
 pred vzhodom sreče, in brez solznih srag
 nad brezdom tuge, ko beži uteha, —

so ure: plahi duh prestopi prag
 in obstrmi in se s seboj začudi,
 in brez glasu mu pada prošnja v zrak:

„O bratje! Naj se v prah še danes zgrudi
 minljivost vsa, kar naših je reči,
 ne luč, ne mrak nam misli več ne mudi!

Umolkné naj, kar v srcu koprni;
 bodimo žarki le notranje glorijske,
 le igra črt na licu večnosti!

Zdaj sijmo: naša luč od vekomaj
 na veke sveti naj, molčeče morje,
 ki brez bregov razliva se v obzorje
 in brez valov premišlja svoj sijaj . . .“

Vladimir Levstik.

Bobi.

Ivan Cankar.

edela sva o mraku v krčmi, edina gosta. Zunaj je zvonilo in potrkalvalo prazniku v pozdrav. Molčala sva, ker sva obadva čutila, da bi se ob prvi besedi izlila grenkoba, prej zaklenjena, iz srca v srce; vzkliknila bi, zavzdihnila, slajša bi ne bila.

Prišel je postrežnik, da bi napravil luč; moj drug mu je nejevoljen odmahnil.

„Ne prižigaj!“

Nato se je okrenil k meni.

„Ob takih večerih, kakor je nocojšnji, me luč skeli — prav do neznosne telesne bolečine; zdi se mi, da mi sije v vest in v spomin, da zbadajo tenki žarki, tenke svetle iglice, v vse kote srcá . . . takrat zaskeli, kar je bilo že zdavnaj zaceljeno in pozabljeno . . .“

Zgodaj je še, do jutra bova samotarila po teh krajih, kjer ni veselja; čemu bi molčala? Udušilo bi naju pred polnočjo. Bolje je, da se pogovarjava s samoto in s spomini; samota ne bo nič tesnejša, nič svetlejši ne bodo spomini — ampak besede so kakor gladek tir, po njem beže ure v daljavo . . .

Jaz sem drugače vesel človek, nisem zlovoljen tudi ob belem dnevu, ne ob glasnem delavniku. Morda zapoje včasih spomin kakor daljna pesem, ampak to je hip — in solnce sije. Ti, ki hraniš bridkost, o kateri te ne vprašam, ti si v mraku brez jutra in poldneva in brez črne noči. Včasih zahrepenim po tem mraku: spomini se zlijejo v eno samo kesanje; srce je žalostno, a mirno je.

Kadar se bližajo prazniki, mi trkajo na okno spomini; zmerom močnejše. Na predvečer praznika pa se prikažejo, prav natanko jih razločim ob oknu, kakor tenke bele roke in velike strmeče oči. Bežim — ubežati ne morem . . .

Sam ne vem, odkod to čudno naključje, da je vse, kar sem kdaj storil nizkotnega in sramotnega, tesno združeno s prazniki; s katerimikoli: z Božičem, z Veliko nočjo, celo s pustno nedeljo. In tudi to je čudno, da najhujši in najgrenkejši spomini ne očitajo

tistih velikih, očitnih grehov . . . tistih namreč, ki ne šepetajo v tihem srcu, temveč kriče na javni cesti. Ne bole me nič, ne sramujem se jih, komaj da mislim nanje. Da sem ubil nedolžnega človeka, ne hodil bi me strašiti na sveti večer; pač pa bi prišel potrkat na okno berač, ki sem ga ozmerjal, ko me je prosil kruha.

Spomini niso zmerom enaki, malokdaj se ponavljajo. Najgrenkejši so tisti, ki priromajo nenadoma iz daljne daljave, iz zgodnje mladosti. Tako se mi včasih zdi, kakor da bi — o mraku, pred praznikom — odprl duri svoje izbe in bi sedel v kotu, napol v temi, čisto sključen, ves zaprašen človek, ter bi strmel izpod čela name z velikimi očmi. „Dolgo sem hodil, zdaj sem prišel — ali se več ne spominjaš?“ —

En sam spomin, še izza otroških let, se je bil povrnil nocoj že vtretjič. Prikazal se mi je bil prvokrat lani osorej, nato letos pred pustno nedeljo. Pil mi je kri kakor nobeden pred njim. Ni me izpustil dan in noč, niti minute; in čudno je — tudi jaz ga nisem izpustil; bila sva kakor v tesnem objemu; napol poljubovaje se, napol življenje sesaje. Ko se je usmilil, napil se dovolj krvi in je izginila izpred okna tudi senca njegova, sem legel bolan na posteljo in sem se obrnil v zid.

Stvar je, če jo pretehtaš na dlani, malenkostna in brezpomembna, komaj pripovedovanja vredna. Gode se take reči vsako uro in minuto; in dan za dnem bi bil vsak svetnik stokratno hudodelec, če imenujem hudodelstvo, kar sem storil. Pa vendar ni popil grešnik pod vislicami pol kozarca mojega trpljenja . . .

Takrat sem bil še otrok. Hodil sem v ljudsko šolo in sem bil slab učenec, najbrž zategadelj, ker so me doma strahovito razvajali. Gospodar sem bil hiše in ljudi; vsi, od matere do pastirja, so se tresli pred menoj, pred mojim krikom in jokom. Drugače pa lahko prisežem, da nisem bil v srcu hudoben. Moja beseda je bila od nekaj zapoved in zato sem bil pač uverjen, da je tako popolnoma prirodno in pravično. Bog vedi, kje bi se bila ustavila objestnost, da nisem ob pravem času zapravlil doma do zadnje lehe ter se vzdramil v življenju.

Slab učenec sem bil, pa sem si izbral tovariša, da mi je pisal naloge in da sem se učil ž njim, če se mi je zazdelo. Zahajal je k nam vsak popoldan, malical je z nami, nato pa sva se igrala in včasih tudi učila, posebno če je deževalo, da nisva mogla na vrt. Vse moje hudobne muhe je prenašal z vdano potrpežljivostjo, tako da sem bil včasih jezen do solz . . . zakaj ni udaril? . . . Slaboten,

plah fant je bil, zelo slabo oblečen; po leti bos in golorok, po zimi zaviti v zakrpano predolgo suknjo, ki se mi je zdela strašno smešna. Spominjam se, da sem oblekel nekoč tisto suknjo ter se valjal ž njo po snegu, on pa je stal tam napol nag, na jok mu je bilo in tresel se je od mraza . . .

Njegovi domači so bili kajžarji s klanca, siromaki, da se Bogu usmili. Kadar sem bil dobre volje, sem ga vprašal, kaj da je kosil; vselej, petek in svetek, je odgovoril: „Močnik!“ In če sem bil še boljše volje, sem ga izpraševal nadalje: „Pa kakšen močnik?“ — „Koruzen močnik!“ — „Pa hudo zabeljen?“ — Na to ni več odgovoril, jaz pa sem bil jezen, da mi ni pljunil v obraz. Nekoč je prišla njegova mati, suhotna, drobna ženska, ki ji pač ni bilo več nego trideset let, pa je bila starka po nagubanih licih in sključenem hrbtu. Prišla je kakor beračica; s tihimi koraki je stopila v vežo, ozirala se je plaho na desno, na levo. Midva sva stala kraj vrta in sva gledala; jaz sem se natihem smejal tisti ponižni plahosti, on pa se je tako tresel, ne vem čemu, da so mu zobje šklepetali. Nenadoma je vzkliknil — ali je zajokal, ali je zavrnil — in že je bil preko plota; mati mu je odmahovala z obema rokama in je bila očitno v velikem strahu; nato sta obadva izginila v vežo. Ko se je vrnil od druge strani, se mi je zdelo, da ima rdeče oči; prišla je bila pač beračit, najbrž za koruzni močnik, njega pa je bilo sram; morda je doma jokal, da naj ne pride več, zakaj nikoli več je nisem videl . . .

Tisto, kar je ostalo v srcu na vekomaj, pa se je zgodilo nekoč ob žegnanju. Posebna prilika je bila, stoletnico farne cerkve so menda praznovali; zakaj vsa fara je bila kakor v sladki omotici, mlaje in kolone so postavljali, potrkavalo je na fari in na podružnicah že nedeljo poprej; in po vsej dolini je dišalo ves teden in zmerom močneje po cvrtju in pecivu . . .

Ampak ne tako . . . drugače sem ti mislil povedati. — Ko je prvokrat potrkal spomin na okno in mi je gledal v oči vso dolgo noč, nisem videl sebe, ne doline, ne mlajev in ne zelenih kolon, temveč samo njega sem videl in vse njegove misli, še tiste, ki jih morda sam ni razločno občutil . . . Po davnodavnem času je prišel nenadoma v mojo izbo, skozi zaklenjene duri je prišel, Bog vedi kako; in je sedel tam, prav tako majhen, plah in bledikast kakor nekdanj in prav tako oblečen; celo tisto predolgo zakrpano suknjo je imel ogrnjeno, dasi je bilo gorko zunaj; mirno je sedel, ko me je ugledal, samo z glavo je pokimal in je molčal . . .

Na jesen je bilo tisto veliko žegnanje. Gorka jesen je bila, tako lepa, kakor je nisem doživel pozneje nikoli. Včasih je malo porosilo iz belih oblakov, zato da ni bilo prahu na cesarski cesti in da ni zadremalo dišeče življenje, ki je žehlalo iz polja in senožeti... Jaz vem, da bi spomin ne bil tako grenak, da je takrat deževalo od sivega neba in da se je prelivalo blato po dolini...

Sladak, ves blagodišeč večer je bil, praznikov predvečer; s Petrom — Peter mu je bilo namreč ime — sva hodila do poznega mraka po dolini, še ko je odzvonilo angelsko češčenje; nebo se mi je zdelo tako visoko kakor nikoli in čisto je bilo, da so se komaj zvezde razločile; s hriba so grmeli možnarji, mlaji so bili že postavljeni, fantje so stali v gručah in so prepevali. Šele pod nočjo, ko so bila okna že svetla in zagrnjena, sem se vračal truden domov.

Tudi Peter se je napotil v klanec. Hitro je šel, nič truden ni bil; gledal je veselo in svetlo, celo lica, tista suha, so bila narahlo zardela. Tako se mi zdi; in tudi se mi zdi, da že takrat ni čutil ostrega kamenja na klancu, ni videl tiste črne lesene bajte in ne prazne, zatohle izbe, v katero je stopil. Kajti že takrat so bile prelepe sanje v njegovem srcu. Namreč sanje o bobih...

Ali nikoli nisi občutil, da je greh zoper naturo, če so otroške sanje goljufane? V srcu ostanejo zmerom, do zadnjega dne, kakor žolč in pelin; ne premaga jih nobeno zrelo veselje in tudi ne nobeno zrelo razočaranje; pa da bi življenje odprlo sam paradiz — nenedoma bi prikipele izpod cvetja, grenak studenec... Kaj naše razočaranje starcev, kaj naše spoznanje! Beseda več na popisanem papirju!... Razočaranje otroka pa je prvotno besedilo vsega življenja; morda se po dolgem romanju izpremeni ali zabriše posamezna beseda, morda se malo predrugači slog — ampak prvotno besedilo ostane in je vsem očito...

Tisti večer, v sanjah Petrovih, je bila napisana prva beseda.

„Kod si hodil do noči?“ je vprašala mati.

„Z Mihčetom sem bil!“

Mati je položila na mizo kos kruha, ki je bil tako tenak in droben, da bi ga bil Peter lahko stisnil in skril v pesti, kakor je bila majhna.

„Saj si morda že tam večerjal!“ je rekla mati.

Peter ni odgovoril nič, v treh grizljajih je pojedel kruh, ker je bil lačen; nato je legel. Zakaj sanje bi bile zbežale, da je izpregovoril.

Široka blazina je ležala na tleh; tam so že spale Petrove male sestre. Odel se je s starim materinim krilom, do spanja pa mu ni

bilo; okno je bilo odprto, zvezde so sijale v izbo, od fare je še potrkavalo — mehka, sladka pesem kakor o daljnem paradižu. In s tiho pesmijo, s tihimi koraki se je napolil Peter v paradiž; zatisnil je oči in se je smehljaj . . .

Vzbudil ga je oče, ki je stopil v izbo s trdim korakom.

„Kaj se že spet cmeriš?“ je ogovoril mater, ki je klečala pred posteljo. „Bolje ne bo, ne z molitvijo, ne s kletvijo; drugim bob in špehovko — nam kamen; tako je pač zapisano!“

Peter je zavzdihnil; in le počasi, le natihoma in plaho so se vračale sanje . . .

Vzbudilo ga je glasno zvonjenje; potrkavalo in zvonilo je od fare in od podružnic, ves zrak, od neba do zemlje, je bil kakor ena sama vesela, vse sladkosti oznanjujoča pesem.

Peter se je ozrl — svetel dan je že bil. Urno je vstal, oblekel se je ter si nato mukoma obuval stare Mihčetove škornje, ki so ga boleli, ker je hodil ob delavnikih bos. Nato je popil kavo, gorko sivkasto vodo, ter pojedel svoj delež soržičnega kruha, ki je bil tisto jutro manjši nego druge dni.

„Saj se boš še najedel, ne bo ti sile danes!“ se je nasmehnila mati.

„Ne bo mi sile!“ se je nasmehnil tudi Peter. „Kar po maši pojdem tja!“

„Pa robec vzemi s seboj, da boš zivil!“ je rekla mati.

Peter je spravil v žep velik pisan robec.

„Nikar ne jej preveč, Peter!“ je prosila najmlajša sestra, ki je komaj šele izpregovorila. „Ne jej preveč, da bo kaj ostalo!“

• Peter se je smejal in je bil ves vesel.

„Največji bob prinesem tebi, Francka, in še s cukrom bo potresen!“

„Pa kmalu pridi, ne mudi se brez potrebe!“ je zaklicala mati še na pragu za njim.

Šel je v cerkev s tako lahкими koraki, kakor da bi ne nosil nerodnih čevljev. Vse je bilo lepše in bolj nedeljsko nego kdaj poprej — nebo, visoko razpeto, s tenkimi belimi oblaki kakor z jablanovim cvetjem posuto; ljudje, glasni in veseli, prazniško obleženi, sami svatje; in vriskajoče petje zvonov.

Kasno je prišel; cerkev je bila že natlačena, in kakor je bil droban in gibek, se je s težavo preril pred oltar. Stopil je na prste in je visoko vzdignil glavo, da bi videl Mihčeta; ugledal ga je na drugi strani, skoro že med belimi dekletimi; tik pred oltarjem je stal,

gosposko je bil oblečen, svetli kodri so bili počesani kakor za prvo sveto obhajilo in obraz sam, rdeč in nežen, je bil kakor dekliški. Peter je gledal nanj z velikimi, svetlimi očmi. Takrat in do konca maše je bilo njegovo srce čisto in vse polno ljubezni.

Po maši je stal Peter v gneči pred cerkvijo, da bi videl Mihčeta. „Morda poreče: Pojdi z menoj, da boš kosil pri nas! In šel bi ž njim, gosposkim, po cesarski cesti, med ljudmi . . .“

Mihče je prišel z očetom in teto iz zakristije. Voz je čakal, sedli so in prah se je vzdignil za njimi.

Ljudje so se razšli in porazgubili, cesta je bila že prazna, ko se je Peter napatil. Iz hiš je prijetno dišalo po gorkih bobih, šele iz ponve zajetih, in po mastnem rumenem cvrtju; celo vilice in nože je slišal in vesele glasove. Mudilo se mu je in vendar ni hitel; noge same niso hotele — nenadoma so bile vse težke in nerodne, zboleli so ga tesni čevlji. In zaželelo se mu je, da bi že rajši bil tam, da bi že sedel za mizo in da bi ne bilo te dolge, bele, vroče ceste.

Ko je ugledal hišo, belo in visoko, je postal ter pomislil. Hiša se mu je zazdela nenadoma vsa gosposka, tuja, kakor izprašujoča: „Kaj pa bi ti v paradizu, berač, sin beračev?“

In je ukrenil:

„Ne pojdem v vežo pri velikih vratih, ne spodobilo bi se danes, ko je tak praznik in je tam veliko ljudi; preko vrta pojdem, pa pri malih durih!“

Šel je na vrt; pa tudi vrt, znanec in tovariš njegov, se mu je zdel ves mrk in neprijazen; temno je gledalo drevje nanj in ga ni pozdravljalo.

„Kaj pa bi ti, berač, beračev sin, na tem gosposkem vrtu?“

Po ozkih stopnicah je šel, stopil je v vežo pri tistih durih, kjer prihajajo posli, popotniki in berači.

Iz kuhinje je sladko šumelo in dišalo; lonci so ropotali, ponve so žvenketale, urni, drobni koraki so hiteli, duri so se odpirale in zapirale. Peter je stal in ni vedel kam. Bilo mu je, kakor da je stopil v popolnoma tujo hišo — odkril bi se v veži ter molil očenaš za vbogajme.

Sram ga je bilo.

Duri so se urno odprle, v vežo je stopila gospa sama, vsa rdeča in potna, belo pečico na glavi, bel predpasnik prevezan.

„Kaj pa ti, Peter?“ je rekla, šumela je mimo, druge duri so se odprle in zaprle.

„Samo da me je videla!“ se je razveselil Peter. „Povedala bo in bo vse storila; čakal bom, saj ni treba, da bi bil prvi na vrsti!“ In je čakal.

Prišla je iz kuhinje dekla s skledami in krožniki in se je vrnila; prišla je iz kleti hišna s steklenicami in se je vrnila; Peter se je stisnil k zidu, da bi nikomur ne bil napoti, in je čakal.

„Kosijo, pokosili bodo!“ ga je izpreletelo. „Sam bi moral povedati Mihčetu, pa kako bi mu povedal, ko je tam?“

Stopil je bliže, da bi ga videli iz izbe, če bi hišna odprla duri.

„Kakor berač,“ je pomislil, „ki stoji v krčmi pred durmi, kadar je svatba in ga nejevoljni odrivajo pijani svatje!“

Nič ni bil lačen, še do rumenih bobov mu je bilo komaj. Srce pa mu je bilo težko, tiščalo ga je k tlom.

Spomnil se je Francke, male Francke, ki je šele dobro izpregovorila.

„Ne jej preveč, Peter, ne jej preveč, da bo kaj ostalo!“

Spomnil se je matere.

„Vzemi robec, Peter, da boš zavil!“

In cerkve se je spomnil, Mihčetovega dekliškega obraza.

„Glej, pozabil je name, pozabil je na berača, sina beračevega!“

„Kaj pa stojiš tukaj in muliš?“ je zaklicala hišna, ker je bil stopil preblizu duri.

Sam Bog je hotel, da je bil stopil preblizu. Takrat ga je ugledal Mihče, ki je sedel za mizo, pod vratom bel prtič, ves obraz svetel, ustnice omaščene od pečenke in bobov . . . Takrat, Bog se usmili, sem ga ugledal, ko je stal v veži, majhen in plah, v zakrpani obleki in nerodnih tesnih čevljih, oči velike in bleščeče — in velik robec v žepu; zdaj se mi zdi, da sem natanko vedel o tistem velikem pisanem robcu, ki je bil za bobbe in špehovko pripravljen. V roki sem držal velik, še gorak, s cukrom potreseu bob, zamahnil sem in sem ga zalučil proti durim. Videl sem natanko, še nocoj vidim, da je letel tik mimo Petrovega lica, da se ga je najbrž narahlo dotaknil ter se nato zakotalil po veži. In hišna je zaprla duri.

Tako je bilo.

Jaz sem se smejal in vsi so se smejali ter so rekli, da sem razposajen . . .

Peter je stal in strmel. Nato je šel počasi, s težkimi nogami in sklonjenim hrbtom preko veže, pobral je bob, nikamor ni več pogledal in nič več ni čakal. Na vrt je stopil, stopil je na cesto, nameril se je v klanec.

„Ne jej preveč, Peter, da bo kaj ostalo!“

„Vzemi robec, Peter, da boš zavil!“

„Največji bob prinesem tebi, Francka, in s cukrom bo potresen!“

Pod klancem je postal, hudo je bil truden.

„Ne pojdem domov . . . v gozd pojdem . . . pa zmerom dalje, dokler ne pridem do Ljubljane. Tam so drugačni ljudje, visoke hiše so tam, tudi škof je tam . . . In kadar bi imel vsega zadosti, bi se povrnil velik gospod in bi rekel: „Tako se je zgodilo, pa sem šel, da vam prinesem bobov polno skledo in celo špehovko!“

Krenil je v senožet, tam pa je legel v travo, ker je bil truden; v travo je skrtil obraz in je zajokal. Tiha senožet ga je slišala in slišal sem ga jaz . . . nocoj, ko se prvokrat zapeli zvonovi . . .

Ne v gozd ni šel in ne v Ljubljano; obrisal si je solze, da bi jih ljudje ne videli, in se je vrnil v klanec.

Na pragu je stala mati.

„Kako je bilo, Peter? Kaj nisi nič prinesel?“

Na prag je prišla Francka.

„Kaj nisi nič prinesel, Peter?“

Peter se je nasmehnil.

„Kakor sem rekel, Francka, tako sem storil. Prinesel sem ti največji bob, še s cukrom je potresen!“

Dal ji je bob, blagodišeč, rumen, s cukrom potresen.

„Jedel sem, mati, in pil; vzeti pa nisem mogel, veliko gospode je bilo tam!“

„Res bi se ne spodobilo!“ je rekla mati. „Samo da si jedel in pil! . . . Oče je prinesel pečenke od Stržinarjevih, pa te nismo čakali!“

Peter je stopil v izbo. Na mizi so bili še krožniki in na očetovem je ležala lepa mastna kost.

Sedel je na posteljo, roke je vpri ob kolena, glava mu je klonila globoko in mrzel pot mu je prilil na čelo. Lačen je bil. —

Tako sem ga videl nocoj, ko so prvokrat zapeli glasovi. Ugledal sem ga lani osorej in letos pred pustno nedeljo. Takrat, ko je stal v veži in potem ko je sedel na postelji, ni imel tiste dolge zakrpane suknje. Nocoj jo je imel, ko sem ga ugledal v mraku v svoji izbi; preromal je pač dolgo pot in noči so hladne . . .

Poslednja noč.

Prečula je vso strašno, dolgo noč.
Plakala in molila pred razpelom.
Zdaj nima več solzá, ne več molitev.
V podstrešno izbo sili dan. Meglen,
deževen, siv. Na steni bije ura.

Polglasno šteje. Kakor nevede.
Z roko drhtečo seže preko čela.
Okno se ji razširi. Žar zavesti
je sinil vanje. Šest je ura. Šest.
Samo pol ure še. Samo pol ure . . .

Svinčena teža jo potiska k tlom.
Ne more se geniti od razpela.
Z brezkončno grozo ji strme oči
na stensko uro. Mrzličien trepet
se širi po telesu onemoglem.
Z nje ošinjelih usten ni glasu.
V suhotnem licu kaplje ni krvi.
Mrtvaški znoj stoji na čelu vročem.
Lasje so zlepljeni ji na sencéh.

Kako to kljuje, peče v sivi glavi!
Srce utriplje, da ji jemlje sapo.
Kolena se šibe. Ognjeni krogi
se sučejo ji križem pred očmi.

In zdajci vse gorje trpeče duše,
vse materino nje srcé se zlije
v besedo eno: Sin!

Ni je zavpila.
Napol šepet, napol brezupen jok
zvenel je v njenem glasu. Zopet molk.

Enakomerno tika ura. Tiho
pomiče se kazalec. Ali vidiš,
kako pošastno nadaljuje pot?
Nikar! Ne sme! Zakaj drči navzdol?
Kedär obstane tam — dobrotni Bog! —

tam spodaj na številki šest . . . tedaj . . .
o, saj ni res, ne more biti res . . .
tedaj nastopi sin poslednjo pot.
Njen sin. Njen ljubi, njen edini sin.

Nikakor. To so strašne, blazne sanje.
In saj ni res, da je klečala tu
vso noč. Od včeraj, ko je prišel mrak,
dozdaj. Do šeste ure. Tudi to
se ji je le sanjalo. In da gnali
bi njega v smrt, ni res. Pravice te
na svetu nima nihče. On je njen.
Zredila ga je sama. V njenem varstvu
je rasel in dorastel, dober, blag.
Ne črva ne bi bil pohodil v prahu.
In vse je ljubil, kar je plemenito.
In gorel za pravico in svobodo.
A kadar je govoril o nasilstvu,
tedaj mu lil je ogenj iz oči.
Tedaj je bil strašan, da nikdar ni
moža poznala še strašnejšega.
Takrat se ga je bala. In takrat
pač ni bil njen. Samo takrat ne njen.
In bala se je zanj, da ne bi rok
oškropil si s krvjo nasilnikov.

Po bliskovo ji švigajo v možganih
bolečih misli spet in spet. Zdaj ve,
da res je prebedela dolgo noč.
In to je bila noč poslednja zanj.

Na prsi se ji skloni glava trudna.
Sesede se na tla. Ječi in hrope.
Nehotoma sklenila je roke.
Objokane oči strme široko
skoz okno v sivi dan. V daljavo. Kam?
Polagoma izginja mrak iz sobe.
Po cesti se glasi življenje novo.
Vozovi ropotajo venomer.

In žena gleda. Gleda v drugo izbo.
Tam tudi sili dan skoz okence
zamreženo. V stanici postelj, miza.
Pri mizi slok mladenič. Poleg vrat

z nabito puško stražnik. Ta mladenič
je njen edinec. On, ki pojde v smrt.

Tako ga zrla je vso dolgo noč.
Pri njem je bila v mislih. Njena roka
mu je gladila kodre. Njeno lice
se je pritiskalo k njegovemu.
Poljubljala mu je oči, rosila
obraz njegov s solzami. In ihtela
ob njem, prosila milosti Boga.
In vila se v trepetu in obupu.

In on jo je objemal krčevito
in solze so blestele mu v očeh
za njo, ki jo je ljubil tolikanj.
In hotel je izrekati besede
tolažne. Glas pa ni mu šel iz grla.
Le mater, zlato mater jo je klical.
In stokrat, tisočkrat jo je poljubljal
na usta, lica, čelo in lase
in prosil oprostila in v slovo
pokleknil prednjo . . .

Položila vele
roke mu je na glavo. V blagoslov?
Dobrotni Bog, kako bi klicala
nanj blagoslov, ko mora, mora v smrt?
Prelil je kri, zaklal nasilnika.
Ko pride dan, ga odženo iz ječe.
Ven na morišče. Do vešal. — O Bog,
ne daj, da se zgodi tako! Ne daj!
Življenje to, kipeče od moči,
od zdravja mladega . . . otmi ga, Bog!

Na steni bije ura spet. Četrť.
Četrť na sedem. Vse telo se zgane
ubogi ženi. Zdajci plane kvišku.
Četrť na sedem. Prime se za stol.
Vanj grebe s prsti. Do vratu ji tolče
srcé. Vročina ji polzi od glave
do nog. Zdaj mráz, da ji klopočejo
zobje. Četrť na sedem! V ječi tam
sedi mladenič. Vidi ga razločno.
Kako je bled! Kako globoko vdrté

gore oči mu v neprirodnem ognju!
 In smrt se plazi k njemu. Bliže. Bliže.
 Zdaj ni pomoči več, rešitve zanj . . .

V srcé mu gleda. Sto in sto željá
 se dviga v njem. Kako še rad bi živel!
 Roke je sklenil. Moli. Zanja moli.
 Za sivo mater. Moli tudi zase.
 In trden bo na strašni zadnji poti.
 Junaško pojde v smrt. Nihčè ne bo
 slabosti bral z njegovega obraza.
 Nihčè!

Odpirajo se vrata v ječo.
 Duhovnik stopa vanjo. Mož častit.
 Oba sta pokleknila. Zvonček poje.
 Mrtvaški zvon je to. Poslednji hipi . . .

Tam zunaj na dvorišču so vešala.
 Pri njih stoji krvnik. In čaka. Hladen,
 brezčuten. Dva bjiřča sta pri njem.
 Zdaj stopata z dvorišča. Proti ječi.
 Zdaj gresta ponj . . .

Oči ji silijo
 iz jam. V glavó ji polje kri. Zobje
 zadirajo se v ustna.

Mrak prihaja.
 Siv, strašen kakor velik netopir.

Roke ji krilijo po zraku. Vznak
 se zvrne zviškoma. Zatrepetá.
 Iztegne se. Oči steklene zro
 pod strop.

Na steni bije ura dvakrat.

A. Funtek.

V večnem mestu.

Spomini. Dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

5.

a tak drobiž seveda ne mislimo, kadar se pripeljemo v Rim. Srce nam je utripalo, ko nas je nesel brzovlak po veličastni Kampanji bliže in bliže večnemu mestu. In ko izstopimo, nas žene notranja sila, da sežemo po najvišjem in največjem bogastvu, kar jih ima Rim! Za intimne podrobnosti in za čutno sentimentalčkanje, ki se nas loteva pač ob slovesu, pri tej priliki ni dovezetna niti glava niti srce.

Zvečer sem bil dospel v Rim; drugo jutro me je že peljal od kolodvora direktni voz električne železnice (proga št. 1) naravnost k cerkvi sv. Petra. Največja cerkev na zemlji nam je tudi najveličastnejši zaklad v Rimu, ki ga hočemo prepoznati najprej. Mesto je skrbelo za izborna zvezo s Sv. Petrom (in z Vatikanom); od kolodvora do trga Venezia pelje dolga, najprej ravna, sredi mesta pa (blizu Trajanovega trga) zavita Via Nazionale; odtod dalje pa se je v prejšnjih časih moralo iti križem po ozkih ovinkastih ulicah (na primer mimo našega „Pasquina“), preden se je prišlo do Tibere. Od leta 1876. dalje pa so predrli naravnosten podaljšek ulice „Nazionale“ naprej od trga „Venezia“ v smeri Sv. Petra do Tibere. Ta nova ulica je potegnila ves promet nase, dasi njen zapadni del ob reki in tudi most čez njo še ni dovršen. Imenuje se ulica v prvem delu „del Plebiscito“, v ostalem „Corso Vittorio Emanuele“; „korso“ v pravem pomenu pa seveda ni, saj bi ga podeči se električni vozovi onemogočili; tudi je preveč križišč s stranskimi ulicami. Najbolje bi bilo, ko bi to najdaljšo prometno žilo (ulice „Nazionale“, „Plebiscito“ in „Corso Vittorio Emanuele“) imenovali z enim imenom, kakor se v praksi itak uveljavljajo kot ena. — „Via Nazionale“ se pri kolodvoru začenja z modernimi visokimi palačami, hoteli itd., izvzemši kako cerkev. Na desni pride kmalu „Narodna galerija za moderno umetnost“, ki se porablja tudi za umetniške izložbe. Potem zagledamo na levi mogočno poslopje „Italijanske banke“ in njej nasproti palačo Rospigliosi s prizidkom „Casino

Rospigliosi-Pallavicini“, v katerem so razpostavljene razne umetnine. Zdaj prihaja „Via Nazionale“ v jako star del Rima. Mimo vzvišenega vrta vile Aldobrandini na levi pridemo na trg „Mananapoli“, na katerega sredi zapazimo z začudenjem ograjen kos starega zida; to je tudi ostanek „Servijanskega“ obzidja rimskega; neki drugi ostanek je vzdignjen v palačo „Antonelli“ na desni. Potem se „Via Nazionale“ dvakrat zavije in pelje precej nato navzdol — kajti doslej je izpeljana ob Kvirinalskem griču — mimo palače „Colonna“ (z lepo galerijo slik) in kmalu postojimo na trgu „Venezia“. Ulica pelje dalje proti zapadu ob severni strani palače „Venezia“ do glavne cerkve jezuitov, lepega „Gesù“ in potem med manjšimi poslopji do obširne, ponosne in umetniško izvršene palače „della Cancelleria“ na levi; za fasado so vzeli skale iz „Koloseja“. Poslopje, sezidano konec 15. stoletja, je služilo prej za papeževe pisarniške prostore in je še zdaj papeževa last, poleg Vatikana, Laterana in manj pomembne palače Dataria na Kvirinalu, edina znotraj mesta. Ako pogledamo naravnost naprej v smeri ulice, že zagledamo, vendar še precej daleč, kupolo Sv. Petra. Ker postaja naša okolica prav nezanimiva in zbuja naše zanimanje kvečjemu še majhen, čisto nov jonski tempelj, ki je namenjen za muzej antiknih predmetov, hitimo naprej. Kmalu smo ob reki in jo zavijemo malo na desno, ker še ni mostu naravnost na ono stran. Po grdi ulici „Borgo Vecchio“ dospemo v nekaj minutah tik pred „Sv. Petra“.

Kdo še ni videl sv. Petra cerkve v sliki? Vsak pozna njen načrt: spredaj prostor v obliki elipse (trg — Piazza di San Pietro), odprt vzdolž na obeh koncih v smeri proti cerkvi, na ostalih straneh pa obdan s stebriščem, ki se na vsaki strani premočrtno nadaljuje v širini cerkvene fasade do njenih oglov; nad fasado se dviga v ozadju velika kupola in na vsaki strani ena manjša. Takšno vidimo cerkev na slikah, na razglednicah. Ko pa stopimo v resnici na Sv. Petra trg, je prvi vtisk: ogromnost, in ta nas spremlja, dokler ostanemo pri njej in v njej. Ogromnost in zopet ogromnost! Človeško oko se ne more navaditi teh dimenzij, celotni vtisk nas potlači, posameznosti presojati pa ne začenjamo in si jih skoraj ne upamo, vedoč ali se vsaj zavedajoč, da so vse v organski zvezi, ki je našemu očesu nepregledna. Morda še najbolje izrazim občutek, ki sem ga imel, stopivši prvi korak na cerkveni prostor, ako rečem, da me je prešinilo nekaj takega, kakor bi se bil — ustrašil. O podobnem učinku slišim tudi pri drugih posetnikih; duhovniki n. pr. zatrjujejo, da se ob vstopu ne zavedajo, kakor bi stopili v cerkev; ta neizmerna veličina in krasota vplivata bolj na oko in na um nego na srce;

človek strmi in strmi, da mu sapo zapre, a ne čuti tiste intimne domačnosti, ki objemlje kristjana v božjem hramu v tujini sicer prav tako kakor doma. To velja o zunanosti cerkve kakor o notranjosti, o zadnji morda še bolj. Kljub vsej enoviti enotnosti v umetniški kompoziciji in izvršitvi se zaradi silne obsežnosti vendar ves prostor v praksi nehote deli v celo vrsto delov; vsaka kapela postane cerkev zase, vsaka stena, vsak steber se nam zdi kakor cel muzej. In če se pri kakem stranskem oltarju opravlja božja služba, se nam to zdi, dasi smo v cerkvi, v prvem trenutku nekaj — nenavadnega. V „Kolu“ Matice Hrvatske (1907, str. 122) pravi Iveković, velik občudovalec rimskih stavb in ne manj „Sv. Petra“, o notranjščini papeževe katedrale: „Sama notranjščina cerkve je napravila name vtisk neke ogromne, prekrasne palače — nič cerkvenega, nabožnega nisem zagledal v tej velečini in v tem sijaju. Čini li to oni sijaj in ono bogastvo ali one silne umetnine, tega ne vem; ali smatral bi jaz to prej za vse drugo nego za hram krščanskemu božanstvu, ko bi ne bilo onih svetniških emblemov“. V tem obsegu se trditev morda razlaga le kot trenutni utrinek, jedro neoporečne resnice pa ima vsekakor v sebi. Iz podobnih razlogov mi je zatrjeval duhovnik, ki je prehodil dosti sveta, da mu v Rimu mnogo bolj ugaja cerkev sv. Pavla nego sv. Petra.

Ni pa li v vseh takih sodbah načelna krivica? Mi smo pač žrtve svoje lastne subjektivnosti: ker smo nasproti taki veličini mi sami le muhe in presojamo veličino z mušjega, da ne rečem muhastega stališča, zato se nam zdi, da je preveliko to, kar ni v skladu z našo malostjo. Cerkev sv. Petra je pač župna cerkev: — za celo zemljo; torej bi smeli soditi o njenem učinkovanju le tedaj, kadar so v njej zbrani njeni župljani, ogromno število v ogromni cerkvi! Žal, da za to nisem imel prilike! Kadar je, pri velikih slovesnostih, v cerkvi zbranih na desettisoče ljudi in jih spredaj na trgu postaja tudi toliko, dá, tedaj bi se nam ne zdelo, da se izgublamo v prekrasni in vendar nepristopni brezzračnosti; ampak prav bi se nam zdelo, da je trg pred cerkvijo dolg 340 m in širok (na najširšem mestu) 240 m, in trideset oltarjev, ki jih ima cerkev, bi stopilo v harmonsko celoto z glavno ladjo in štirje stebri, ki nosijo glavno kupolo in merijo v obsegu celih 71 m, bi postali očitni v svoji vlogi nosačev, dočim jih zdaj uvažujemo le kot dragoceno maso, odičeno z marmorjem, s kipi in slikami. In glavni oltar, pri katerem daruje sv. mašo le papež (zato „Altare Papale“)! Sredi cerkve stoji, naravnost pod kupolo nad grobom sv. Petra; tabernakelj je s svojimi

29 metri višji nego trinadstropna hiša; štirje visoki, pozlačeni stebri nosijo visok baldahin, nad njim pa se vzpenja kupola v višini 123 m. Nemo zremo v vso to veličavo. Ko bi se pa okrog oltarja trlo na tisoče ljudstva, potem bi ta veličina dobila namah svojo upravičenost, kipela bi kvišku iz tega živega človeštva v zračno višavo, ta oltar v sredi bi stal med ljudstvom in ne pred njim, kot eno središče, v tem trenutku v svojem simbolu ne preveličastno.

Jaz pa sem stal v tistih stotinah ljudi, ki prehajajo vedno pred Sv. Petrom in v cerkvi, čudno sam, bolj osamel nego v samoti, v nekakem nervoznem stanju. Zdelo se mi je, kakor bi videl vse brez perspektive. Obhodil sem že bil vse, postal in ogledoval zdaj dragoceno kasetovani strop, zdaj nagrobne spomenike raznim papežem, često kaj svobodno zasnovane, sem občudoval Mihelangelovo „Pietà“, strmel nad neverjetno dragocenim materialom vse stavbe, ki je do konca 17. stol. stala nekako četrtr milijarde kron in katere vzdrževanje zahteva na leto baje povprečno dvestotisoč kron. A nekak nemir me je vedno gnal naprej; zamrzeli so mi že tudi posetniki, z menoj vred sami radovedneži; kam naj grem, da kolikor toliko obvladam to neodoljivo mogočnost materije, oživljene po umetniškem veleumu Bramanteja in Michelangela? „Kvišku!“ Da nisem prej na to mislil! Na vrh kupole moram priti!

Na levi strani je vhod. Prijazen vratar -- osobje tu in v Vatikanu je vse jako prijazno, skoraj kavalirsko — pogleda mojo legitimacijo, in že sem na potu kvišku, ne morda po kakih temnih stopnicah, ampak po zložno se dvigajočem, svetlem, širokem hodniku, na katerega stenah je nabitih vse polno spominskih tablic, da je ta in ta vladar tega in tega dne šel na kupolo. Kmalu smo na strehi cerkve; streha je prostorna kakor kak mestni trg; cele družbe se izprehajajo po njej. Tu si šele prav predstavljamo vso stavbo. Zadaj za nami kipi iz strehe v nebo najdovršenejša kupola, kar jih pozna svet, pred nami zagrajuje streho balustrada, ki se dviga nad fasado, široko 112 m in visoko 44 m. Postavil sem se na rob balustrade in gledal dol. Odtod sem mogel presoditi, kaj je „Piazza di S. Pietro“! Ko sem bil spodaj, sem res hodil pod glasovitimi stebrišči („Berninijeve kolonade,“ postavljene l. 1655—67) s štirimi vrstami stebrov, debelih, da jih odrastel mož ne objame; a njih celotnosti nisem prav pregledal. Zdaj mi je bila odprta arhitektonska vez teh 284⁷ stebrov in motriti sem tudi mogel kipe 162 svetnikov, ki so razvrščeni na strehi ob notranjem robu kolonad. Obelisk na sredi prostora je v lepem skladu z vso stavbo; to sem zdaj spoznal. Ko sem bil prej

spodaj hodil okrog njega, sem le poskušal, ali je njegova senca na lepem tlaku res dovolj široka, da se lahko v njej šetata dva človeka; nikakor seveda nisem mogel presoditi, da je ta 25 m visoki kamen, ki ga je bil pripeljal v Rim cesar Caligula za svoj cirkus, po višini in svojem mestu res centralna točka za kolonadno gradnjo. Učinek še zaokrožujeta dva lepa vodometa, na vsaki strani obeliska eden (visok 14 m). — Medtem, ko sem gledal čez balustrado doli na trg, sem se držal za mezinec na nogi enega izmed apostolov, katerih kipi so po vrsti tu postavljeni. Ta mezinec je bil velik kakor smrekov storž; saj so vsi ti kipi nekaj malega manj ko po šest metrov visoki in, kakor sploh vse pri tej cerkvi, za daljavo preračunjeni, tako da se zde od spodaj naravne velikosti.

Potem sem se obrnil proti kupoli, ki se da dobro pregledati pravzaprav le s tega stališča. Velik nedostatek je, da se sem od kolonad vidi le gorenji del velike kupole, mali dve že kar nič; ko se približamo fasadi, pa se ne vidi sploh nobena kupola. S kakega daljnega in vzvišenega prostora (s Kapitolija, Kvirinala, Aventina i. t. d.) se pač odpre pogled, a od daleč izginjajo podrobnosti. Po prvotnem, Michelangelovem načrtu bi se kupola videla mnogo bolje; on je namreč cerkev zasnoval v obliki grškega (enakostranskega) križa. A po njegovi smrti je papež Pavel V. naknadno dal cerkvi, hoteč jo povečati, obliko podolgovatega rimskega križa; ker se je v ta namen podaljšal vzdolžni del cerkve, je stopila kupola zelo daleč v ozadje; dviga se nad križiščem vzdolžnih cerkvenih ladij s prečno, in sicer nad streho še 94 m visoko!

Teh 94 metrov je bilo treba premagati. V manjših družbah nas je prevzel poseben vodnik; kmalu smo ubirali sicer ozke, a dokaj zložne stopnice kvišku in kvišku v kupoli. Kupola obstoji namreč iz dveh koncentričnih kupol; v praznini med njima hodimo mi. Naši vodniki se menjavajo, a vsi nam prijazno razlagajo vse znamenitosti. Odpro nam vrata na hodnik, ki pelje znotraj v kupoli, v strašni višini, okroginokrog. Tu si lahko ogledamo v neposredni bližini slike, ki krasijo kupolo, mozaike iz najdragocenejšega materiala; pod nami pa hodijo okrog glavnega oltarja ljudje — muhe! — In še više! Kmalu stojimo na nastavku na vrhu kupole z dokaj prostorno galerijo. To je razgled! Vsa gradnja cerkve je razgrnjena pred našimi očmi; s posebnim zanimanjem si razgledujemo obsežne papeževe vrtove z raznimi mičnimi stavbami; na najvišjem mestu „Casino“ Leona XIII., v bližini Lurdska cerkev. Vodnik nam pokaže tudi okna papeževega stanovanja, ki zavzema jedva stotisočico veli-

kanskega vatikanskega okrožja, katerega glavni deli obkrožujejo cerkev proti severu. Le s kupole pregledamo v vsem obsegu skupino vatikanske palače z njenimi dvajsetimi dvorišči in kakimi tisoč dvoranami in sobami, izmed katerih pa je daleko pretežna večina namenjena le muzejem, knjižnici in podobnim javnim svrham. Enotnega vtiska te od zunaj dokaj preproste palače ne delajo; vidi se jim, kako so polagoma nastajale in se tekom stoletij preurejale in zvezavale, odkar si je papež Gregor XI., vrnivši se iz Avignona, določil Vatikan za residenco (l. 1377.), ker je bil Lateran, prejšnja prestolica, leta 1308. pogorel. Namesto neznatnega stanovanja za papeža, ki je bilo pri cerkvi sv. Petra pripravljeno sicer že od začetka šestega stoletja, je tekom poltisoč let, do prve polovice 19. stoletja, nastalo to, kar imenujemo zdaj nakratko „Vatikan“.

Razgled s kupole sega nadalje seveda čez vse mesto in daleč tja v Kampanjo in do Albanskega in Sabinskega gorovja; saj tudi od zunaj, išoč pogleda na Rim, spoznamo najprej kupolo. Vendar moram reči, da me je bolj zanimala najbližja okolica: n. pr. Tibera, ob njej Angelski grad, lepi nasadi na Janikulu (proti jugu), ki se začenjajo skoraj tik ob zakristiji Sv. Petra, z učinkovitim spomenikom Garibaldiju gori na vrhu. Naposled pa mi je pogled le vedno uhajal na cerkev samo. Vso njeno dolžino (112 *m*) in širino v prečni ladji (138 *m*) imam pred očmi. In višina? Mi stojimo 123 *m* visoko, nad nami pa se še dviga na cilindrskem podstavku tista krogla, ki se vidi od spodaj kot črna pičica, ako se sploh vidi. Zvedavo si jo ogledujem; kar odpre naš vodnik mala železna vratca, skozi katera se vidi, da pelje v popolni tmuni ozka železna lestva navpik kvišku, kakor v kakem dimniku! Svobodno nam je zlesti še tja kvišku, a posel prepušča vodnik nam samim. Razume se pač, da sem že v prihodnji sekundi stal na lestvi in se potezal kvišku v ono kroglo.

„Na mestu!“ Prav lahko sem stal pokonci v bakreni krogli, z nepopisnimi občutki. Tema bi bila popolna, ko bi zrak in dež ne bila izjedla malih razic, skozi katere se je izgubljalo nekaj žarkov. Luč pač prodre vsekamor. Pogledal sem skozi razico, naravnost doli v globino in za trenutek me je prešinil strah: „Kaj, ko bi se krogla zdajle zakotačila navzdol?“ A takoj sem se pomiril in se nasmejal sam sebi. Cerkev je sezidana kakor za večnost! Dne 18. aprila 1506 so ji postavili pod slavnim papežem Julijem II. temelj. Dne 18. novembra 1626 jo je izgotovljeno blagoslovil papež Urban VIII.; a poglejmo na njej, kar hočemo, vselej dobimo vtisk, kakor bi bila pravkar dovršena. Bramante in Michelangelo sta znala

staviti, Julij II. in Leo X. pa umetnike velikodušno podpirati . . . Zato se zanašam nate, ti črna bakrena krogla! Privlekel se je za menoj, videč, da je vse varno, po lestvi še slok Anglež, prostora pa bi bilo še za štiri. —

Morda je nekam smešno, a je res, da sem prišel do pravega užitka v gledanju vatikanskih spomenikov in umetnin šele zdaj, ko sem po posetu kupole imel pred očmi celotno sliko Vatikana. Zdaj sem zaznal, da je vsak kos, dovršen v svoji posebnosti, obenem umerjen člen velike celokupnosti, in uvaževal sem bolj in bolj čudեսno moč človeškega uma, ki je malo romarsko cerkvico, katero je postavil že Konštantin I. 326. nad grobom apostola Petra, razširil v svetovno baziliko.

Ves ta okraj je s tem izgubil pečat odurnosti in strašljivosti, ki ga je imel prej. Saj v starorimskih časih desni breg Tibere, zloglasen zaradi mrzlice, sploh ni spadal k mestu. Cesar Caligula je tu sezidal cirkus, a občinstvo se je po predstavah vračalo „v mesto“ onostran reke. Nero pa je v tem cirkusu kruto mučil kristjane; zato se je prestol krščanstva mogel dvigniti baš tu. Čim bolj je propadala stara „Roma“ na levem bregu, tem bolj so prihajali „romarji“ s celega sveta na desni breg; postavljali so si tam utrjena prenočišča, imenovana „borgo“, in še zdaj se imenujejo ulice okrog Vatikana „borgo“. Bogastvo se tu pač ni naseljalo; še danes so vsi ti „borgo“ grde ulice in šele izza 13. marca 1871. l., ko se je papeževa oblast v Rimu omejila le na Vatikan, Lateran in že zgoraj omenjeni dve palači, se je moderni Rim pričel razvijati baš v kotu med Vatikanom in Tiberom ter dalje proti severu; kajti tu ni nikarih ozirov na starinske spomenike. Zato so tu nastale pravilne moderne ulice kakor v kakem dunajskem ali berlinskem predmestju. Obsežne vojašnice zaključujejo, vzporedno z vrati „del Popolo“ na onem bregu, za zdaj to stavbinsko dobo. Znamenita stavba iz te dobe je nova sodna palača, ki stoji ob Tiberskem nabrežju najbliža osrčju mesta.

V te kraje sem prišel, izprva se šetajoč ob visokem zidu, ki obdaja vatikanske vrtove. Potem sem se vrnil h kolonadam pred Sv. Petrom in sem šel gledat vatikanske zbirke. Posetil sem jih še pozneje, kadar sem pač mogel; da sem se v kratkem svojem času obogatil le s površnimi vtiski, kdo bi se čudil! Oko, duh, srce, prožnost, dovtetnost so pri človeku le zelo omejenega obsega!

Glavni vhod v vatikanske palače je na koncu desne kolonade na Sv. Petra trgu. Ako hodimo po trgu, niti ne zapazimo vrat, stoječih v kotu v senci, razen če slučajno zagledamo švicarskega

gardirja, ki tu stoji kot častna straža. Ker smo v Italiji vajeni pisanih barv, se nam ne zdi preveč čudna srednjeveška lancknehtovska uniforma stotnije švicarske garde („gvardia Svízzera“), ki jo imajo papeži sem od Julija II. (od l. 1505.); črna in rumena barva prevladujeta pri njih opravi. Po „kraljevih“ stopnicah (Scala regia) se pride do lepe dvorane (Sala regia), kjer so se prvotno sprejemali poslaniki držav. Tiho in polni pričakovanja se vedejo tu vsi došleci; kajti skozi brezšumno se odpirajoča vrata se vstopi tu v versko in umetniško svetišče, v Sikstinsko kapelo. V baziliki sv. Petra nas draži često brezobzirno in nepietetno vedenje tujcev. V tej kapeli pa, 40 m dolgi in 13 m široki, je vsaka kretnja umerjena, govorjenja ni niti šepetanja; s pomočjo zrcal študirajo Michelangelove slike na stropu, nedosežne v ubrani kompoziciji, vzete iz sv. pisma (ustvarjenje sveta, vesoljni potop, Noe) z uporabo mitoloških motivov (sibile!), ter njegovo 20 m visoko in 10 m široko oltarno sliko („poslednja sodba“). — Rim ima sicer še eno „Sikstinsko kapelo“, tudi krasno izvršeno: v cerkvi „S. Maria Maggiore“; zgrajena je bila pod Sikstom V., vatikanska pod Sikstom IV.

V drugem nadstropju omenjenega trakta vatikanske palače so Raffaelove „stancel“ („stanza“, t. j. soba) in „loggije“ („loggia“, t. j. pokrit hodnik, koridor, altan). Raffael je te „sobe“ in „hodnike“ po naročilu papežev Julija II. in Leona X. okrasil s stenskimi slikami največje umetniške vrednosti, tako da se umetniški kritiki še niso zedinili, naj se li da prednost Michelangelovim slikam v Sikstinski kapeli ali tem Raffaelovim umotvorom. Toliko je jasno: takih sobnih slik ni nikjer drugje na svetu! „Sobe“ so pravzaprav le tri; prva je „Stanza dell' Incendio“, „požarna soba“, imenovana tako, ker je v njej (na stropu) naslikano, kako je papež Leo IV. čudežno s svojim križem ustavil požar v „borgu“, v obvatikanskem delu mesta; Raffael je porabil motive tudi iz požara v Troji. Druga je „Stanza della Segnatura“, imenovana po sodnih razpravah, ki jih je tukaj vodil papež; tu so tri glavne stenske slike: „Disputa“, odprta nebesa, kjer so okrog Kristusa zbrani prvi apostoli in cerkveni očetje; na drugi sliki je uprizorjen Parnas z Apolonom, deveterimi Muzami in z raznimi pesniki (Homer, Vergil, Dante, Petrarca, Pindar i. t. d.); tretja slika je „atenska šola“, zbor modrijanov (Platon, Aristoteles, Sokrates) pri Apolonu in pri Ateni. Tretja soba je „Stanza d' Eliodoro“, imenovana po stenski sliki, ki predočuje, kako je nebeški jezdec izgnal Eliodora iz templja v Jeruzalemu; v ostalem je ta „stanza“ posvečena proslavi delovanja papeža Julija II. — Te

tri „sobe“ so si pa velikosti in ureditvi popolnoma enake, si slede vzdolž druga za drugo in slike so v njih malodane vse Raffaelove ali vsaj po njegovi zasnovi izvršene. V neposredni zvezi s „stancami“ je večja dvorana: „Sala di Constantino“ (z Romanovima slikama: bitka Konstantina proti Maksenciju ob Milvijskem mestu in Konstantinov nagovor vojakom o prikazni križa) in v stranskem zatišju kapela Nikolaja V. Iz Konstantinove dvorane stopimo na Raffaelove „loggije“ in si, šetaje se, ogledujemo neizrečeno ljubke sličice, reliefe in okraske, ki pokrivajo strop in stene tega svetlega hodnika. — V tretjem nadstropju je galerija slik, ne posebno velika, a bogata redkih komadov; vse drugo obsenčuje zopet Raffael („Kristus na gori Tabor“). — Med Raffaelova dela spadajo vzorci za slike na dragocenih preprogah, namenjenih prvotno za spodnji del sten v Sikstinski kapeli. Preproge so shranjene v drugem delu Vatikana, pri starinskih zbirkah, v „Galleria degli Arazzi“.

V vsakem oziru prve na svetu so antikne, sploh starinske zbirke vaticanske, i po številu i po notranji ceni predmetov. Do njih pelje prav poseben vhod: iti se mora, začenši pod levim oglom fasade „Sv. Petra“, okrog cele cerkve in potem pod obzidjem vaticanskih vrtov do širokih, odprtih stopnic. Tukaj na desno je vhod v vaticansko knjižnico, ki ima najdragocenejše rokopise (34.000 jih je!) in zasluži že kot prekrasna dvorana občudovanje potujočih tujcev; za učenjake, ki delajo v njej, pa je poseben vhod tam, kjer se gre k Sikstinski kapeli, pri glavnem vhodu v Vatikan.

Mimo knjižnice na levo se začenjajo muzejske antikne zbirke. Razvrščene so po skupinah v enajstih sobah takozvanega Museo Pio-Clementino, ki ima vsaka po svoji obliki ali pa po poglobitnih umetninah svoje posebno ime, nadalje v velikanskem, 300 m dolgem hodniku („Museo Chiaramonti“) in v drugem, krajšem, a širšem koridorju („Braccio nuovo“). Manj važna sta zase oddeljena egiptovski in etruščanski muzej.

V vseh teh dvoranaš se zavedamo po redu in finoči, da smo v vladarski hiši. Tujec tu ne čuti, da bi bil predmet skubljenja; na Massijevem katalogu zbirk, ki sem ga tu kupil („Descrizione compendiosa dei Musei dell' antica scultura ecc.“) je celo natisnjeno, da je njegova cena (l. 1:50) „stalna“ in „neizpremenljiva“. Značilno za obične razmere drugod, kjer so cene zelo izpremenljive! Listajoč po katalogu, se živo spominjam neizmerne bogastva teh zbirk, ki še daleko ni izčrpano; le najslavnejši predmeti so v svoji ceni odkriti pred vsem svetom; na stotine pa jih stoji, n. pr. v velikan-

skem tkzv. „muzeju Chiaramonti“, ki so ondi neopaženi, dočim bi vsakteri izmed njih v kakem muzeju izven Vatikana postal znamenitost. Največji, rekel bi, reprezentativni umotvori so postavljeni sami zase v malih kabinetih, ki so sezidani na štirih oglih takozvanega Belvederja („Cortile [dvorišče] del Belvedere“), prvotno dvorišča, zdaj tudi v sredi porabljenega za umeščenje starih spomenikov. V enem kabinetu stoji Laokoon, v drugem Apollon Belvederski, v četrtem Hermes (po Praksitelovem), v tretjem („Gabinetto di Canova) so moderni kipi od slavnega Italijana Canove (iz l. 1800.), in sicer „Perseus“ in „borilca“. — V sijajni „okrogli sobani“ („Sala rotonda“) je kolosalni kip Zevsov di Otricoli, najlepši, kar jih sploh imamo, „v resnici idealen vzor grškega božanstva“, kakor pravi Massijev katalog. V prvi dvorani pri vhodu („Sala della Biga“) je Myronov „metač diska“, v galeriji „delle Statue“ je speča Ariadna; jako zanimiva je „živalska sobana“ (Sala degli Animali) s pestro množico najrazličnejših živalskih kipov, orjaških in majčkenih, izvršenih s čudovito realnostjo, ki jasno svedoči, kako ostro so grški in rimski umetniki opazovali tudi žival. V predsobi pred Belvederjem je mnogoobčudovani „Belvederski torso“, navadno razlagan kot Herakles, že izza Michelangela v veljavi kot vzor izrazite, žive plastičnosti. V velikem oddelku „Braccio nuovo“ je cesarja Avgusta kip, najboljši izmed vseh ohranjenih in mnogokrat posnet v zgodovinskih knjigah; nadalje velikanska skupina Nilova, ki je sprejeta tudi v šolske knjige (orjaški posebljeni Nil je v udobni leži zleknjen med šestnajsterimi otročiči, ki se igrajo ob njem in po njem); potem glasoviti „Apoxyomenos“ (kopija po Lisipu), telovadec, ki si strže prah s telesa; nadalje ranjene Amazonke (po Polikletu), torso dovršene Niobide i. dr.

(Dalje prihodnjič.)

Kaj ve, misli?

Kaj ve, misli, misli črne,
ste zašle sem v tožno stran?
Kmalu solnce mrak razgrne,
vseokrog bo beli dan.

In v naročju spet ležala
bo mi sladka ljubica,
bo v laseh ji lesketala
sveža rosa jutranja.

Petruška.

Blagorodje doktor Ambrož Čander.

Imaginarna karikatura.

Vladimir Levstik.

I.

kno se je odpiralo proti poldnevu, ali zdaj je bil večer. Bele gardine so se zibale kakor tenčica svečenic, ki gredo po melodiji; čez vrtove se je nosil veter, vroč in dišeč po cvetju in po vodi. Kakor brušen ščit iz kaljenega jekla je temnelo nebo; od zapada so štrleli večerni oblaki, mirni in podolgasti, kakor žareče ostrine.

Spodaj na cesti je hodilo dvoje ženskih: mladi šivilji iz podstrešja tiste hiše. Doktor Čander ju je slišal prihajati in odhajati po naraščanju in pojemanju otožne pesmi, ki sta jo peli polglasno, v zamišljenosti, zlatolasa Liza s svetlim, drobnim glaskom, bruneta Nela s temnim altom, ki je lil polno in sladko, kakor zrela strd iz okovanih rogov.

Pesem je bila o ljubezni, in ko se je glasila v sobo, je razsipala polno davnih, mladih hrepenenj; prostor med rjavkastimi tapetami se je polnil z mlačnim, mehkim valovjem, tisto valovje pa se je laskavo ovijalo duše in misli, da so objemale druga drugo in so bile bele in tople kakor device, ki so si ob bistri reki odpele oblačila ter se spuščajo v kopel v omračenem tolmunu.

Doktor Čander je sedel v fotelju, noge navzkriž, roke prekrizane na prsih; prijetna trudnost mu je držala ude kakor v čudesni mreži, srce je utripalo in je bilo hvaležno. Za njim, pri zrcalu, ki je segalo od vrha do tal, je šumela ženska obleka; z nečim temnim in mehkim se je razgovarjal glavnik. Mogočna je bila izkušnjava, da bi se okrenil in opijanal ustnice, nasitil oči do poslednjega; zakaj — „minuto še, dve minuti ali nemara tri, pa se zapro vrata, drobni, brzi koraki zamro na stopnicah, in nje ne bo več: danes je bilo prvič in zadnjič, nič več se ne bova ljubila, ko pride jutrišnji dan . . .“

Ali doktor je v takšnih trenutjih, ki niso bila redki prazniki v njegovem življenju, brez izjeme občutil čudno, zelo nenavadno in prejkone perverzno izkušnjava: napenjati žejo in željo do viška, toda ne dvigniti čaše do ust; hoteti in hrepeneti, preživeti in užiti

v razpaljenih slikah domišljije tisočkratno resničnost, naposled pa — odreči si, vstati in zapeti snažno, skrbno zlikano suknjo, z obrazom modrijana, ki je spojil ceno zveličanja z bohoto greha, venec askeze s peklenko pogubnostjo naslad.

Ni se ozrl. A dvignil je desnico do las, in glejte, nepopisno se je ustrašil: nikoli prej se mu niso zdeli koti na čelu tako globoko zarežani kakor ta večer. Pobrskal je s prsti po laseh, kakor da bi mogel otipati, če se že šopiri sivina med skrbno, velemodno pričesko, napol črno od esenc in dišečih mazil.

„Starost, starost!“ je pokimal nemo sam sebi. „Post iucundam iuventutem . . .“

S polagno, leno in do pičice preišljeno kretnjo, ki je predstavljala v sebi vzor elegantnosti človeškega gibanja, je vzel z usnjatega področnika še levico ter je potegnil v lepem, njemu samemu prijetnem loku z dlanjo preko lica in po gladki, obriti bradi. In zopet se je zgrozil doktor Čander, kakor mrzle mravlje se mu je usulo po hrbtu in po rokah, in glava je namah zabrenčala od misli na smrt.

„Obril se nisem davi . . . Vedi Bog, zakaj se nisem? Vedi vrag, kako sem mogel pozabiti . . . Ah, stari prihajamo, prezgodaj smo oslabei; mladi starci se poslavljamo od življenja, in krive so naše nikdar brz dane strasti . . . Krivo je to proketo moderno materijalistično umevanje življenja: glej hudiča,“ je godrnjal v svojih mislih, „glej satana, da je že tako daleč z menoj! Guba pri gubici, brazda pri brazdi; koljejo se in sekajo, obraz je že razoran kakor Karadag in Libanonsko pogorje . . .“ V duhu je pogledal svoje obličje pred lastnimi očmi kakor lice tujega človeka, raztrgano, razbito, prepleteno z bridko pisavo ostarelosti, in takšna so bila njegova čuvstva v tem trenutku, da si je verjel in ni pomislil, da pretirava. „Stari prihajamo; koža je kakor usnje, možgani so kakor mrtev loj: ni ene sveže, pametne misli! Tako se maščuje posamezniku, da se je naša gnila in bedasta družba do golega slekla idealizma; idealizem pa je krščanskemu človeku kakor srajca, — in majčkeno čiste lepote, to je boljše od figovega peresa . . . Grešili smo, o Čander, in zdaj nas grizejo naši grehi; bodočnost je kakor polna postelja stenic. Vidiš, nepridiprav, in vsa ta kazen je tako-rekoč samo zaraditega in zategadelj: kdaj si, mrha, naslajal svoje ničemurno srce ob idealih?“

Roke so se sklenile, glava je omahnila na prsi kakor debel, neroden cvet, ki se je zaprl in je ovenil.

„Post molestam senectutem — nos habebit humus! Še malo let, jedva par dihov življenja, — in potem revolver, — prsk! možgani na štiri vetrove, — et nous aurons vécu . . .“ je mislil doktor, premikaje ustnice, kakor da govori, in predstavljajoč si v duhu, kako bi zveneale francoske besede.

Takšna je bila njegova volja, ko je stala Gilda pred ogledalom, ki je iz somraka odsevalo njeno lepo lice z južnimi, pravičnimi črtami.

Čutila se je užaljeno, ker se ni menil zanjo in ni govoril. Še od prej ji je viselo na licih dvoje debelih solz. Pozno je prihajalo, pred oknom je bilo vse bolj rdeče, vedno glasneje in češče so se oglašale pesmi in smeh; barve in obrisi so se topili v večeru, tako da Gilda že ni več dobro videla svojih ustnic. Ali vedela je, da se nabirajo v žaloben, temen lok in da so pripravljene vzdrgetati čez minuto v jeznem, krčevitem ihtenju, ki požene vso kri v obličje in zvije vse telo.

Zavezavala je rdečo petljo pod strmim, zlikanim ovratnikom; drobni prsti, ne čisto gladki in mehki, kakor so prsti imenitnih, brezdelnih gospa, so ji trepetali, odrekli in neštetokrat ponavljali delo.

„Lepo je bilo in sladko,“ je mislila najpoprej; misel se je razlila po životu kakor zlahtno vino, in Gilda bi bila skorajda še ostala. „Toda moje sanje so bile lepše in omamnejše; tam je bil fant ves mlad in bel in vroč . . . Vse stvari so najlepše, preden se zgode in uresničijo . . .“

„Ali Gilda zares že odhaja?“

Pred oknom, zdaj, ko so nedaleč prižigali svetiljke, je sedel doktor kakor temna silueta, roke sklenjene za tilnikom; njegov glas je bil starikav, zaspan in skaljen od pritvorjene mehkobe.

„Da . . .“ je dejalo dekle s hipno tesnobo. „Toda, če hočeš, ostanem!“

Poslednji zlog se je pogreznil v rahel, nežen molk, ki je drhtel od neme želje in je prosil v svoji tihoti.

„Ne, hvala . . .“ Doktor Čander je zazehal z veliko brezobzirnostjo. „Četrť ure še, potem odidem tudi jaz, po opravih: zborovanje ali nekaj takšnega. Zelo lepo je bilo, da je Gilda prišla k svojemu mucku,“ je dodal čez čas, zakaj zdelo se mu je, da ni dovolj prijazen; toda njegov glas je donel napeto in topo in je bil ves ravnodušen.

Gilda je molčala; preslišala je njegove besede, kajti v tem hipu jo je bila do dna duše ovladala misel, da je s tem človekom, ki

ga ljubi in vendar sluti, da je tuja njegovemu srcu, pravkar preživela uro, ki je ni še nikdar prej in je nikoli več ne bo prvokrat, uro, ki je ni mogoče izbrisati iz življenja.

„Kako se je zgodilo? In zakaj, zakaj, o Bog? . . . Bilo je vroče, bilo je sladko: pijača, ki s trenutnim valom zagrne glavo v pijanost! Ali nato je bilo pri kraju, in takrat se ji je pokazal tuj... Čemu je že prišla k njemu? — Ah, da, prosil jo je; z lepimi besedami, s trdimi očmi: usta so prosila, pogled je ukazoval. On ima nekaj v očeh, nekaj čudnega, mogočnega; kruta črta leži nad njimi in pod njimi, krutost in moč je okoli ust, a pogled je kakor roka z mlačnimi prsti, in kjer se dotakne človeka, je gol in si ne ve pomoči. Morala je priti, ko so zahtevale te oči; sicer bi jo bile žgale vse dni, v vseh mislih in v slehernem snu . . . Ko pa je bila tu, v njegovih objemih, njegove poljube na licih, na vratu, na prsih, ki so dihale pod redko letno bluzo, ni vedela in skorajda še zdaj ne ve, kaj se je zgodilo . . . Bilo je toplo in silno kakor temno grško vino s težkimi, tujimi dišavami; okusila je kelih in še bolj jo je zažejalo po napoju, spoznala je vir in kakor skozi jutranjo meglo se ji dozdeva, da bo vrela kri po tem spominu vse žive dni . . .“

Bila je skoraj že gotova. Ozrla se je proti oknu; doktor je sedel kot kip, in smotka, ki jo je pušil, mu je zavijala obrise lica v rdečkast sijaj.

„Ne ogovori me, ne da mi besede, ki bi segla milo in mehko v srce,“ si je dejala Gilda z boleščjo. „Ne mara me več poleg sebe: nasitil se je, in zdaj me pošilja domov . . . Odslavlja me kakor brez slovesa, in jaz ga ljubim! Bog, kako je duša žejna njegovih poljubov . . . Zemlja leži razpokana in žareča od solnčne pripeke; oblak nosi roso v nedriju in se ne približa! Česa mu nisem dala, kar more živ človek žrtvovati? Ostaja življenje; z roko naj bi trenil, pa pristopim in ga položim v dar . . . Zakaj to, kar je v meni, se širi in razpenja tako brezmejno, brez vztoka in zapada, brez dna . . .“

Takrat se je oglasila v njenih prsih misel, vsa ostudna, vsa mrzla; poljasna zavest, da je med vzhičenjem ljubezni storila nekaj, česar ne bi bila nikdar, z nobenim drugim. Zagledala se je na ulici, kjer je mrgolelo moških brez števila; in s katerimkoli obrazom se je po sili zvezal spomin na pravkar prežito uro, — misel sama je bila tako blatna in nizka, da se je Gilda izpozabila ter je tukaj v zaprti sobi dvignila roke na obraz. Okrog srca se je skrčil skrit obroč in je razlil nepoznano muko po vseh živcih in žilah; zazdelo se ji je, kakor da se je vžgal ogenj izpod prejetih poljubov: vsa

polt jo je zapekla s plameni sramu. Kajti namah se je odkrilo vprašanje:

„Ali ni vse, kar se je zgodilo nocoj, do pičice tisto, kar bi bilo s komerkoli iz vrveče ulice? Jaz ga ljubim, toda on je prišel in me je vzel brez ljubezni, kakor tujec tujo stvar; zdaj je minilo, zdaj je vse končano, — in vendar je ostalo vse, zakaj, minuta je prišla, dogodek je bil, greh je storjen, in če bi prav ne bilo sodnika nad nami, — nihče ga ne izbriše v spominu.“

Oči so zasketele, obraz se je oblil s solzami. Doktor Čander, ki je sedel in čakal s srdito nestrpnostjo, zavedajoč se mučne neokusnosti položaja, obenem pa poln prizadevanja, da bi do zadnjega ohranil svojo trezno in preišljeno pozo, ki se mu je videla zanimiva, izvirna in primerna rečem, je začutil dvoje vročih rok, ki so se oklenile njegovega vratu. Rosno, razpaljeno lice se je priželo k njegovemu in dvoje mladih, polnih ustnic, mokrih od kapelj, ki so se udirale odzgoraj. Doktor se je zgrozil v svojem srcu: dasi je vse že kopnelo v mraku, vendar ga je obvladala kakor sredi poldneva njegova stara, od mladosti ukoreninjena mržnja do objokanih ženskih obrazov; poleg tega se je nepopisno ustrašil za svoj novi in precej dragoceni modni telovnik, — ki ga ni imel na sebi.

Z naglim gibom je vzel s posteljne omarice mehko ruto; preložil jo je iz desnice v levo, nato se je privzdignil v naslanjaču, snel Gildino desnico izza svoje glave, stisnil raskave prste, ki so krčevito objeli njegove, in dvignil roko, z natančno in zelo laskavo zavestjo, da ravna po stari, dobri in že mnogokrat preizkušeni metodi. Vstal je, njeno roko še vedno v svoji, priokrenil se na levo in prijel za hrbtom še levo. Ko je nato dvignil desnico, njeno v svoji, še više in proti svoji levi rami, levo v levo z rahlim pritiskom na njenih prsih, mu je leglo vse njeno mlado telo počasi, s polagnim, božajočim dotikom mehkih oblik v naročje. Gilda se je začutila na doktorjevih kolenih, in doktor, ki je sedel zdajci zopet v naslanjaču, ji je z rutico brisal obraz.

„Nič joka, punčka!“ je tolažil mehanično, z mirnim in pokroviteljskim glasom, srebajoč svojo blaziranost s posebno in maloznano naslado. „Hrabra bodi, Gilda: vidiš, to je takorekoč veliko, in je zopet prazen nič, življenje, z eno besedo! Tiho, tiho, tiho . . . Čemu bi? Ali ni bil lep nocojšnji večer? Kaj? Poslušaj! To, vidiš, je umetnost življenja: uživati, veseliti se iz hipa v hip in pozabljati, danes ne misliti na včeraj, jutri ne na današnji dan . . . Nič sentimentalnosti, Gilda! Od same sentimentalnosti je bridka čaša naših

dni," je dodal z globoko zavestjo, da govori izborne, modre in zelo nadčloveške besede.

„Ah!“ je srdito vzkliknila Gilda in se je siloma vzbela v naročju. „Kaj mi pripoveduješ prazne reči! To je dolgčas, ki si ga lahko mislim sama . . . Reci rajši: ali si me ljubil? Ali me še ljubiš?“ Belina v njenih očeh se je zasvetila tesno pred njegovimi, čelo mu je oblila snažna, strastna sapa njenih ust.

„Lepa si, Gilda, in sladka!“ je dejal doktor Čander z očetovsko prijaznostjo in z usmevom visokomerne ljubeznivosti, ki ga je videl kakor pred seboj.

„Torej me ne ljubiš!“ je zaječalo dekletko z ubitim glasom. „Nič ljubezni . . .“ je ponovila in je vstala. „Pa to je bilo . . . In jaz sem mislila . . . Zato, ker si rekel . . .“ V srcu se je pletlo nekaj, česar usta niso znala izreči.

Že se je obrnila, glavo sklonjeno, roke viseče ob životu.

„In jutri . . . in potem? Torej praviš, da je vse pri kraju?“ je vprašala nenadoma z bolešno odločnostjo.

„Vse!“ je padlo doktorju od ust, trdo kakor udarec kladiva; kajti zdelo se mu je umestno, da prikrajša „to staro in naveličano komedijo.“

„Če hodiš k ženski, vzemi bič s seboj!“ si je citiral z udobnostjo naobraženega in razvitega človeka. „Ako pa pride ona k tebi, ga prinese sama,“ je dopolnil in se je nehote nasmehnil.

„Vse . . .“ je ponovila Gilda v drhteči muki sramu, ki je zdaj prihajal z neskončnostjo svoje teže.

„Vse!“ je pritrdil doktor Čander s cinično resnobo, „vse do pičice. Da vam povem po pravici, gospodična Gilda, po božji in po človeški, — jaz ljubim v ženskah pravzaprav samo problem. In ženske so izvečine le dotlej problemi, dokler jih nimaš, no, in . . . Zaradi tega, ljuba Gilda, ljubim vsako žensko samo enkrat, in ko sem jo ljubil, je nič več ne ljubim. Vaš problem je zame popolnoma jasen in ne potrebuje več niti najmanjšega poizkusa . . . A propos: to pač veste, kaj se pravi problem? Sicer bi vam drage volje raztolmačil . . .“

Gilda je vrgla roke pred obraz, da so ploskoma udarile po čelu, ter se je okrenila proti vratom.

Tisti hip se je doktor Čander spomnil slučajne misli, ki ga je navdala ob njenem prihodu:

„Kako so Gildina krila navadna in skromna . . . Bluza iz židovske konfekcije, predpasnik za dve kroni! In srajčka, — ah, mili

Bog! čista je, ampak tako običajna, brez čipk, brez vsega, kakor nalašč za revno devico . . .“

Čuvstvo, ki ga je poznal le v najredkejših trenutkih svojega življenja, se je razprostrlo po širokih prsih doktorja Čandra; zazdelo se mu je, da zahteva vsa estetika njegovega ravnanja takorekoč z neizprosno nujnostjo, da zaključi genljivo novelo današnjega dne z dejanskim dokazom velikodušja. Stopil je za njo, roko v žepu svojih skrbno zlikanih hlač.

Gilda se je obrnila, kakor s poslednjo nado, in je iztegnila desnico naproti. Ali hip nato je vzkriknila kakor pred gadom; nekaj je padlo na parket, z žvenkom zlatega novca, ter se je zatrkljalo pod omaro.

Doktor Čander je obstal v silni osuplosti. Dekle je povesilo glavo še niže, zajokalo je s tistim drobnim, tihim, čisto tihim jokom, ki se jedva sliši in vendar trga mozeg in kosti, in je odšlo proti vratom, počasi, s trudnimi, nesrečnimi koraki, zadevaje se v mraku ob razpostavljeno pohištvo. Album s fotografijami je ropotaje zdrknil z mizice na tla.

Tam, pri vratih, jo je zagrabilo kakor srd. Glasno je zaprla za seboj, in doktorju se je zazdelo, da je pred pragom udarila z nogo. Nato je prisluhnil in je začul, kako stopa po stopnicah, umerjeno in težko, ter plaka vedno huje in se ne more več premagovati: čimdalje krčeviteje, čimdalje glasneje . . .

„Jezus, Marija, kako neokusno!“ je siknil doktor Čander, sam sredi sobe. „Brezobzirnost razjarjene modistke! Kaj naj si mislijo ljudje? Toliko geste za takšno lalalijo . . .“

II.

Preteklo je nekaj minut, preden se je pomiril dodobrega. Nato je začutil trudnost in izmučenost po vsem životu; v glavi je brnelo kakor slabo napeta struna, kolena so se upogibala, jedva da so stale noge.

„Divja mačka!“ se je spomnil z veliko zadovoljnostjo. „A mi prihajamo stari in onemogli, in nič več tako vrlo ne prenašamo sladkih križev in zapeljivih težav . . .“

Stopil je k omari, da zaklene tablete, ki jih je jemat v krepčilo. Prižgal je svečo na dragem svečniku; držala ga je gola bronasta plesalka z vitkimi, napetimi rimskimi udi.

„Kakor Gilda!“ se je nasmehnil tiho. In ko je pogledal v razsvetljeno starinsko zralce na steni, se je začudil, kako globoko in temno se mu vdirajo oči.

Nato je segel po brušeni steklenici s konjako fine importirane marke; mlada gospa, njegova prijateljica, mu ga je bila poslala pred štirinajstimi dnevi za god. Nalil je kozarec, podržal ga je proti luči, v svečanem, lepem loku ga je nesel do ust in ga izpraznil z enim, dolgim, nasladnim požirkom. Takrat so se mu razširile nosnice od močne, opojne vonjave, ki je bila neopažena napolnila vso sobo ter zadušila duh Gildine obleke in Gildinih las. Ozrl se je na levo; bile so cvetlice, ki jih je prinesla Gilda: tuje, temnordeče, doktor Čander jim ni vedel imena. Velik šopek jih je bilo, povezan z ozkim, modrim svilenim trakom.

„Kupila jih je, zakaj na vrtovih revščine ni takšnega cvetja,“ je šinilo doktorju po glavi. „In poceni jih ni dobila; stale so dve kroni ali več . . . To je skoraj že denar za novo bluzo; pri tem pa, — ali morda ravno zato, — ker se ji je užalilo, je vrgla dvajset kron po tleh kakor vinar. Uboga je prišla, uboga je odhajala . . . Naposled bi jo bil moral poplačati na finejši, obzirnejši način; uboga Gilda! Človek si ne bi mislil, da ima toliko lepote v krvi . . .“

Zamišljenost se ga je lotila. Upihnil je svečo, obstal je v temi, ki se je bila že zgostila, ter je nekaj trenutkov z zanimanjem tehtal ginjenost svojega srca. Nato se je spomnil, da še ni večerjal; položil je prst na čelo, v temi je vzel klobuk in se je napravil po stopnicah.

Med prvim nadstropjem in med pritličjem je gorela plinova luč; tik pod njo sta se srečala z upokojenim profesorjem iz tretjega nadstropja. Gospod Kajdiž je odkril podolgasto, plešasto glavo z ogromnim čelom, zagodrnjal je nekaj o dobrem večeru in o lepem izprehodu ter je spustil preko vse postave doktorja Čandra začuden, skorajda ogorčen pogled, ki ga Čander ni opazil.

Med vežnimi vrati je stala kuharica hišne gospodinje ter je kramljala z golobradim fantom v delavski obleki; doktor je šel mimo njiju in je čul izza hrbta, da se natihem smejeta.

„Gotovo sta slišala Gildo,“ je dejal z nejevoljo sam pri sebi. „Ampak, — koliko je pravzaprav ura? Ali je družba že zbrana, ali še ni? Ali prihajam rano, ali mudim?“

Ko pa je segel po uro, je zatipal golo srajco; pogledal je po sebi in je zardel kakor otrok, videč, da je prišel na ulico brez suknje in telovnika, da, celo brez ovratnika in brez kravate. „Satan in babnice!“ je zaklel med zobmi ter je krenil okrog vile, čez vrt

in skozi zadnja vrata v hišo nazaj. Jedva pa je stal zopet med svojimi stenami, že je začutil z obžalovanjem, da pravzaprav nima nikakega gladu.

„In da bi hodil samo na razgovor, za to sem prelen nocoj!“ je dejal sam pri sebi: „Kaj hočemo?“

Gildine cvetlice so dehtele čimdalje močnejše, kakor da bi se vonjava v težkih meglah razgrinjala po zraku. Doktor je poiskal v temi čebulasto vazo iz mavrskega stekla, postavil je cvetlice vanjo in jih je nesel na mizico pred odprtim oknom; nato je šel po konjak, in ko je bilo vse pripravljeno, je primaknil naslanjač. Spustil se je vanj, z vso udobnostjo, noge iztegnjene, roke povešene, tlečo trabuko med kazalcem in med sredincem desnice; pričel je piti in premišljevati.

Zunaj je temnela velikomestna noč; redke zvezde so napol ugasovale od pisanih ognjev nižave. Luči, jasnobe, krvavkaste, žarkordeče in modre, so svetile v ravnih in zavitih vrstah, kakor so se vlekla pročelja hiš; vse življenje mesta se je zdelo osredotočeno v njih žarkih, zakaj poslopja sama s svojimi nešteti nadstropji, z dimniki, podmoli in stolpiči so ležala kakor temna, prihuljena masa.

Raznotere posamezne vrste večernega šuma so se strinjale na daleč v en glas, zdaj razburjen in nervozen, zdaj bolesten, zdaj vesel, zdaj topel in udoben, kakor mrmranje ogromne, čudoviščne zveri, ki se izleza v svojem ležišču in renči od zadovoljstva. Tuintam se je iztrgal iz splošne reke glasov žvižg parnika v pristanu, ali pesem, ki se je dvignila iz krčme, ali prepir, ki se je vnel bliže spodaj pod vrtovi. Šivilji iz podstrešja se nista več izprehajali; utihnil je bil sopran zlatolase Lize, Nela pa je menda sedela doma pri oknu in še ni bila prestala peti: sladki odmevi njene južne pesmi so se razsipali v zrak, listom vročih, temnih rož enaki, kadar jih roka igraje izsipa vetrovom.

Doktorja Čandra je na vsem lepem objela melanholija. Bilo mu je, kakor da bi bil izgubil dušo v tisti Nelini pesmi, in prišel je hip, ko se je zalotil, da dela nepopisno sentimentalen obraz. Potem se je spomnil, da je pevka lepo dekle; Gildine rasti je, njeni lasje imajo podobno barvo, samo da so bogatejši; kakor dva široka oblaka se kopičijo nad nizkim čelom. Ali dočim je Gilda vitka, je Nela še vitkejša, skorajda šibka, in bleda; bolna je, od sedenja in od dela po noči. Nje lica nimajo rdečice in čudne čare skriva tista njena rahlobronasta polt.

„Saj se ji pozna že po glasu, da je lepa!“ je dejal zase; po kimal je z glavo in si je natočil pač že sedmikrat. „Kdor je dober poznavalec ženskih, razloča lepoto po glasu, ne da bi videl obraz. To so takšni čudni, svoji drhtljaji; ne vem pravzaprav, če imajo vsi ušesa zanje . . . Ali rekel bi, nemara prihaja to razlikovanje od vznemirjenega spola: le mâle en rut! Ampak, Nela je sladka; prelest bi je bila takole . . .“

Čudno je zamahnil z roko; v hipni strasti je stisnil pest in zaškripal z zobmi. Vele mišice njegovih udov so se napele in zopet vdale. Nehote je segel po kozarcu.

„In Malvin konjak ni slab . . . Pri moji duši, brez njenih žganic bi jo bil pozabil že pred letom dni!“

Ta misel je odprla naslednjim drugo smer.

„Koliko jih je že, odkar se bavim s tem amaterstvom? Dvesto, tristo, štiristo, petsto? . . . Bogme, ni jih mnogo manj. Če človek premisli grehe takšnega Donjuana . . . Prijetna podlost; ampak na koncu koncev prihaja po malem dolgočasna. In zakaj vse to, čemu ta neprestani abotni da capo al fine? Na zunaj se vidi kakor postoterjenost življenja; pravzaprav pa, ko človek poizkusi in poizkuša leto dni, dve leti, pet let in dalje, kakor jaz, — o Bog, potem je sama enoternost, sama siva in moreča, z vso nezmisljenostjo pretiravanega športa . . . Čander moj dragi, poglej vase, priznaj si po pravici: ali ne tiči nekje na dnu, čisto spodaj nekje v globini vseh globin, košček navadne laži? Tiči? Kaj ne da! Pa če ni ta mali košček navsezadnje velika laž, ogromna prevara, vse tvoje življenje prepregajoča? Prvič je poza; in drugič, prijatelj, je tudi patos, tisti votli, zoprni patos, ki bobni nad gnusom in nad ostanki davnih ran . . . Ampak naposled!“ je stresel z glavo, „kaj bi bilo! Konjak je menda nalašč za falote v trenutkih omahljivosti, da se ne izneverijo zlemu in da jih v pravi uri pobere hudič, — oziroma, da bi jih, če bi bil! . . . Čudna reč,“ je dodal, zdaj že v polglasnem razgovoru s samim seboj, „kadar pretipavam svojo dušo, hahaha!“ se je zasmel, „kadar pretipavam svojo deviško dušo,“ je ponovil z veliko zadovoljnostjo nad dobrim izrazom, „vselej se mi dozdeva, da sem naravnost nezaslišano naklonjen k veri v hudiča. Tako mi duše, veroval bi vanj, s fanatizmom spoznavalca bi se ga prestrašil, sam iz sebe bi ga našel in bi si ga postavil v svarilo, — da niso ti prokleti ljudje že toliko gobezdali o njem: da ga niso razvpili s prižnice in da se ni reva degenerirana prikazoval starim devicam ob smrtni uri. Strah

kanalje je kompromitiral hudiča, kakor je ljubezen kanalje kompromitirala Boga; jaz sem izgubil obadva, amen!"

Prej je bil veter odnehal, zdaj se je dvignil vnovič in močnejši. Proga smrdljivega premogovega dima se je potegnila mimo okna, tako gosta, da so za minuto otemnele vse luči, kar jih je videl doktor po mestu. Zoprni duh je segel tudi v sobo; doktor je zakašljaj in je vstal, ves nejevoljen, da zaloputne okno. Šipe so zacingljale, on pa je začutil, da ga noge skoraj več ne drže, glava pa da mu je težka, težja od svinca.

„Napil si se, šema!“ je zagodrnjal sam sebi, z usmevom tope naivnosti na obrazu. „Ali nemara sem pijan od Gildinih cvetic? Kako diše: mogočno, sladko in strupeno kakor maščevanje . . .“ Nagnil je vazo k sebi: od vonjave cvetov, ki so mu zakrili obraz, je stalo dekle nenadoma zopet pred njim, a s tistimi solzami srda in bolečine v očeh, ki so drle tiho in nevzdržema, ko je odhajala iz njegove sobe.

„Revica Gilda!“ se je zamislil nad novim kozarcem, „več si od drugih, takšna si, da bi postal grešnik, sentimentalen in bi napisal zaljubljen sonet, ako ne bi bil slučajno doktor Čander. V tebi je ogenj stotine in morda je tudi duša v tebi . . . Kako bi morala ljubiti, da sem jaz tisti, ki ti je usojen v krvi in v mislih od početka dni; kajti v tem je sodba, je fatum, ki ne pozna usmiljenja. Ljudje smo kakor zvezde vsemirja; sleherna svojo pot, in včasih se križa dvoje poti. Včasih se najdeta dve in pritegneta druga drugo, da ne moreta narazen, temveč da se vrtita skupaj skozi eone; včasih je strast silnejša: blisk in tresk, druga ob drugo, tako da se zdi vse pogubljeno in uničeno v plamenih; tepec sedi na zemlji in zija nakvišku ter misli, da gore svetovi in da zvezde umirajo. Da! Kakor se mi vidi, ne umre niti najmanjši atom; samo preraja se: iz dveh propalih zvezd se stvori eno ognjeno solnce, ako je sreča velika; ako je manjša, jih je sto in tisoč in več. Vsakteri novih svetov gre svojo pot in sveti svoje življenje, in vendar je med njimi zakon, skupnost, privlačnost in harmonija; ne morejo se razdružiti, dokler ne pride nov sodnji dan. Pravzaprav je vseeno, človek na zemlji ali zvezda vsemirja, samo da prokleti astronomi računajo zvezde višave, človeške neumnosti pa ne morejo izračunati; in prijetno bi bilo zvezdam, da ni astronomov. Pa kaj! Zvezde ne vedo, da jih norec umeva, ne vidijo ga; le on sedi na svoji zemeljski žogi in jih vidi in gleda ter piše njih pot na papir. Tako je nemara tudi v človeškem življenju; proroki so le najmanj zabiti med za-

bitimi; tisti pa, ki mu je vsa skrivnost razprostrta, hodi slep z odprtimi očmi in strmi z velikim začudenjem otroka . . . Gospod doktor, vi se vdajate filozofiji; in če ne pride brž izpreobrnitev grešnikov, poginete s pečatom mistika na čelu!" se je prekinil v hipni veselosti. „A tega je kriv vaš konjak, milostljiva, in tvoje cvetlice, o Gilda, in vsi tisti čudeži, ki si jih prinesla s seboj!“

„Da si tukaj, nemara bi te poljubil!“ je nadaljeval svoj samogovor po nedolgem molčanju. „Ampak vem, da te ne bi; zakaj ljubezen je meni le še eksperiment in rešitev problema, ta problem pa je rešen, kakor hitro se zgodi skrivnost; jaz ljubim enkrat, in katero sem enkrat ljubil, tiste ne ljubim nikdar več!“ je neštetokrat zopet ponovil svoje načelo. „Toda čudno je in, naravnost povedano, velika in neodpustljiva hudomušnost božja: kako malo razlike bi trebalo, uboga Gilda, pa bi se midva zaljubila, drug v drugega, ne le ti vame; zaljubila bi se in se ne bi pustila na veke. Danes morda mislim, da si preprosta in nespametna: ker te ne ljubim; zakaj, umevanje deli edina ljubezen. Pa če je ljubezen zato neumnost, kakor sem prej dejal o zvezdogledih? Naj bo; in modrost je bližja nespameti kakor nauk filozofov, in je lepša od filozofije. Gilda, ljudje smo kakor krogi na ribnjaku: so, ki se najdejo in strnejo, so, ki se skrivajo drug pred drugim, so, ki se zaslutijo med seboj, pa utonejo vsakteri zase, ker jim ni bila pisana združitev. Stvarnik pa je otrok, ki sedi na bregu in meče kamenčke v svojo zabavo: moj kamen je pal prezgodaj, tvoj prekasno . . . Pa kaj, sentimentalnost! Ljudje smo plazovi: tresk! v dolino, pa če je konec vsega! Pij, gospod doktor; sicer boš mislil jutri zjutraj, da si se pomoralil in boš tarnal sam nad seboj . . .“

To pot je nastavil steklenico; pijano in željno je razširil ustnice ter je pil, obliva se s tekočino, pil, da mu je tekel konjak po srajci in skozi njo do znojne polti; pil je in ni mogel nehati. Nenadoma pa se je zavrtela soba in križ zaprtega okna in vse luči, ki so svetile zunaj na prihuljeni masi hiš; doktor Čander se je zvalil z naslanjača, brušena karafa se je s treskom razbila na tleh. Bila je prazna.

Gildine cvetlice so dišale brez usmiljenja.

Zgoraj pa se je utrnil Nelin glas. Prišel je mir; le prsi doktorja Čandra so se dvigale v težkem, šumnem sopenju, in zadovoljna zver tam zunaj se je v lučih in v ploskvah odurne teme oblivala z rekami nepokojnih množic ter je renčala svoj večni samogovor.

(Dalje prihodnjič.)

Klasova Klara.

C. Golar.

ablane po vrtovih so bile posute z drobnim, snežnim in rožnim cvetjem, in skoro ni bilo videti zelenja po vejah in vrhovih. Povsod se je blestel sam cvetoči in dehteči sneg, oblit od žarkega majskega solnca, ki ni niti za trenotek zaprlo jasnih, velikih oči, iz katerih so se utrinjali in usipali plamteči vali nebeškega ognja. Drevesa so se belila kot ogromni košati cvetovi, sijala so in se zgrinjala v svoji prelepoti, da je bilo lepše nego na zakletem vrtu devete dežele. Zdelo se je, da se mora zazibati v bujnem, košatem šopku zlata ptica, ki je sama zakleta kraljična in ki čaka odrešenja po junaškem kraljiču.

In glej, že prihaja kraljič, in zlata ptica sedi v orjaškem cvetu, in po njenem blestečem perju se usiplje vonjajoči, s solničnimi prameni pretkani sneg. Že prihaja kraljič in čarobno palico nosi v roki, in oči mu gredo od drevesa do drevesa, dokler se ne zagledajo v čudovito ptico, a njena žareča krila mu jemljejo vid, bliskajo se in plamene, njena drobna glavica gori, a ne izgori. Že prihaja kraljič in ustavi se pod blestečim cvetom, zamahne s palico in udari ptico po perju. In v trenotku se izpremeni ptica v pošastno kačo, grozno in ostudno. Velikansko in dolgo je njeno telo, devetkrat se ovija njen rep drevesa, ki je hipoma ocvetlo in ovenilo v strupeni sapi, in črne saje padajo z vej, pravkar obloženih s snežnim cvetjem. Širok in koščen greben ji raste iz glave in namesto krone ima gnezdo gadje zalege. Drobne, otrovne kačice sikajo z ostrimi jeziki, zvijajo se in preže na žrtev. A velikanski kači bljujejo plameni iz odprtega žrela, vali se žveplen dim.

Kraljič, prekrasni junak, se ne plaši kače in njenega strupenega rodu, k njej stopi in jo poljubi prav na žrelo, sikajoče in grozeče. Kot bi trenil, se ostudna kača izpremeni v prelepo kraljično. Z biseri pretkan pajčolan ovija njeno čisto in vitko telo, lasje se ji zgrinjajo z glave kot zlat slap, in njene ustne cveto kot najslajše rožice, rdeče in dišeče. Vsa je cvetoča in neizrekljivo zala, zakaj ni se še rodil tisti, ki bi jo mogel opisati. Kraljič objame rešeno kraljično, in napotita se po vrtu med cvetjem in petjem. Zelena, mehka trava

se jima zgrinja pod nogami, kamor stopita, zacvete roža, kamor se ozreta, vzklije iz zemlje rožen grm, visok in krasen, ves prepleten s cvetjem, ves prepet s srebrnobelimi kelihí, polnimi presladkega vonja. In tako se izprehajata po vrtu, in kadar stopita k drevesu, se plameneče, snežno drevo skloni k njima in kot iskre se usuje cvetje na mlada zaljubljenca, in iz lilijastih kelihov se ulije vonjava.

Kraljič in kraljična gresta v svojo bajno palačo, sezidano iz čistega, izpreminjajočega se marmorja, vso zlato in bleščečo kakor solčni grad, gresta po srebrnih stopnicah, ki so svetle in prozorne kot gorski studenec. Prehoditi morata devet dvoran, a deseta je najkrasnejša, in tam je postlana njuna postelja. Iz temnordeče svile je odeja, blazine se leskečejo v snežni belini, rjuhe so iz najdražje preje, nad njo pa se vzpenja globoko višnjevo nebo. Poljubita se in objameta v nebeškem razkošju, v sladki grozi . . .

* * *

Jablane so bile posute z drobnim, snežnim in rožnim cvetjem, ko je hodila po senčni stezi Klasova Klara. Bila je deklica v prvem cvetju mladosti, njena lica so sijala, oblita od rosnih žarkov, rdela so, polna svežih rož, a v njenih globokoplavih očeh se je že svetila ljubezen, izviral je studenec strasti. Njen stas je kipel in njena hoja je bila gibka in lahka, kakor bi se hotela vzdigniti in poleteti, poleteti tja, kamor ne morejo oči, kjer je grad čudolepega mladeniča. Hodila je po cvetočem vrtu, zahrepenela je in se prestavila na zakleti vrt, in že je zlata ptica in že je ostudna kača in prelepa kraljična.

Rešil jo je Zaleski Anton.

Zima je bila, ko se je Klasova Klara zaljubila; lani je izšlo tisto zimsko solnce, ki je tako zlato posijalo v njeno srce. Bila je šestnajstletno dekle, še vsa otročja in neumna; ni še izpregledala in ni se še nasmejala, zmerom so žgolela in pela njena usta.

„Zakaj nisem jaz zlata ptica,“ je vzdihnila včasí, „da bi me rešil zal junak! Dolg meč bi imel, srebrn oklep in srebrno čelado. Svetli lasje bi se mu usipali po ramenih, in njegovo lice bi sijalo kakor angelu.“ In kadar so jo razjezili domači, je mislila in se vpraševala, zakaj je tako nesrečna. „Mar bi bila kraljična in bi imela tristo gradov in bogvekoliko svilenih robcev in kril in svetlih prstanov.“ Zagledala se je v zarjo ob večerih, in bilo ji je, kakor da vidi v deveto deželo, kjer se pretaka zlato in srebro, kamor hodijo junaki na lov na zlato ptico. Vzdihnila je in se razjokala. —

Sneg je pobelil vas in polje, griče in doline, cesta je tekla kot leden pas mimo vrtov in travnikov; grmiči in jablane in smreke so nosile snežene kučme, bele plašče in svetile z ledenimi svečami zimskemu dnevu. Klara je bila zavita v veliko, volneno ruto, in njena od bistrega zraka zardela lica so se svetila izpod robca, izpodvitega nad čelom. Imela je v roki majhne sani in se drsala po griču nad cesto že vse dopoldne od zgodnjega jutra.

Naprej in naprej so letele sani urno in vse zavite v sneženi prah in ledena zrna navzdol po griču, ki je bil ogrnjen v trdo, srežasto plast; kot na perotih, na belih in viharnih krilih je šlo v dolino po rebri; sani so drčale in sople veter, in ko so po zraku in belem metežu priplavale do roba, so planile čez cesto in se ustavile sredi travnika. Mlado dekle je bilo vse zasopljeno, nagla vožnja in veter in mraz so ji pognali kri v obraz, da je žarel v živi rdečici, in po vsem telesu se ji je razlila gorkota.

Vprav je zopet sedla na sani, in že je letelo po strmini bliskoma navzdol, ko so se privili po razorani cesti saninci; vanje je bil vprežen konj in je rožljaj z medenimi ploščami, ki so odsakovale po komatu. Klara je zagledala konja in ljudi, ali njene sani so bile v burji, in ni jih mogla ustaviti; letele so in skakale, in čutila je, da mora v trenutku priti konju pod kopita. Zaslišala je na cesti glasove in klince, ali njene sani so hitele svojo pot, in že je Klara odskočila čez cestni rob, visoko po zraku so letele sani, tik konjevih nozdrvi so planile in se onostran ceste zviška zasadile v sneg. Vsa je bila zavita v snežen prah, in obležala je plaha in razburjena, gorečih lic, a srce ji je tolklo in drhtelo. Za seboj je zaslišala ljudi, zaslišala je, kako konj rezgeče, bruha pene in koplje nemirno s kopiti.

„Kdo pa si?“ začuje v trenutku nad seboj moški glas. „Ali se ti je kaj zgodilo?“

Pogledala je, kdo govori in spoznala soseda, gospodarja na Zalesju.

„A, jej jej, to je pa Klarica! Na, v snegu si je postlala, ali ne bo mraz?“ se je takoj pošalil Zalesčan, ko je videl deklico čvrsto, in ga je celo pozdravil njen smeh. Vstala je napol in v naglici popravila krilo, ki se ji je zavihalo skoro čez glavo ter se je videlo njeno belo spodnje krilo in rdeče nogavice.

„Anton, Klasova Klara je, v sneg se je zakopala!“

Dekle je skočilo, pokonci in zagledalo pred seboj mladega gospodka, ki se je veselo smehljaj njeni razburjenosti in drzno

pasel oči na njej. Dvignila je oči k njemu, da so zasijale in se zableščele kakor dve modri zvezdi, a takoj jih je zastrla z dolgimi, temnimi vejicami. Bila je v silni zadregi pred tem gosposkim sosedom, Zaleskim Antonom, in ni vedela, ali bi se smehljala, ali bi zgrabila sani in stekla po hribu.

„Klara, res, je že Klara!“ Smejal se je in čudil tej močni, kipeči deklici, prijel jo je z obema rokama za glavo in jo nagnil nazaj, da se je pokazalo izpod rute njeno zardelo lice in so se utrnile njene oči. Stisnila ga je za roke in mu spet pogledala v obraz.

„Če bi te bil povozil naš vran, kaka škoda bi bila! Tako zalo punčko, celo gospodično!“

Hvaležno se mu je nasmejala in ni se ga mogla nagledati. Dolgo ga že ni videla, zamlada sta hodila skupaj v šolo, a potem sta se razšla in pozabila. In zdaj je stal pred njo moško in visoko; suktnjo z žametnim ovratnikom je imel na sebi in svetel, črn klobuk. Ni mogla odtrgati oči od svojega mladega sosedu in prijatelja, tak zal, visok mladenič je zrasel iz razposajenega dečka. Mehek, konstanjev puh mu je zasenčil ustnice in obrobil lica, goste obrvi so mu obočile gorke oči, rjavi lasje so mu krožili nad čelom.

Klara ga je gledala in skoro je pozabila obrniti oči drugam, a v tem se je oglasil Zalesčan:

„Anton, sedi, da prideva domov.“

„Kar sami se peljite, jaz grem s Klaro.“

Vzel je v roko njene razpaljene, drobne prstke, a stari gospodar ni bil zadovoljen in je preslišal sinov odgovor. Sedel je bahato na saneh in držal vajeti na kolenih. Konj je rožljaj, brusil in grizel zapone v ustih ter razkopaval sneg.

Tudi dekle ni hotelo slišati Zalesčana.

„Kod pa si hodil tako dolgo, Anton?“

„Kod sem hodil?“ „Na Dunaju sem bil in cesarja sem videl.“ Smejal se je in gledal poredno dekleta, ki se je nedolžno čudilo temu odgovoru.

„Na Dunaju! In sedaj ostaneš pri nas?“

„Ostanem, ali ne dolgo.“ Nato se je sklonil k dekletu in ji zašepnil: „Zavoljo tebe bi ostal vedno v vasi, Klara! Jutri pridem k vam v vas.“ Ozrl se je in videl nejevoljni obraz očetov.

„Ali čakate? Saj grem! Klara!“ Zopet se je nagnil k njej in jo potegnil za seboj. „Sedi k nama na voz, se peljemo skupaj v vas.“

Dekle se ni branilo, ali Zalesčan je hotel ugovarjati. Anton pa je prijel deklico okoli pasu in jo napol vzdignil na sedež k očetu. Za njo je sedel sam.

„Klara, Klarica,“ je jecljal in se stiskal k njej, „ali si tudi po noči rasla, da si tako velika?“

Plošče so žvenketale, vranu je pršel sneg izpod kopit, in na desni je vstala vas izpod belih krovov.

* * *

Odslej je Klara mislila na mladega soseda. Zmerom je mislila samo nanj in ni mogla pozabiti njegovega glasu, njegovih oči in ničesar, kar je videla na njem.

Drugi dan je prišel Anton h Klasovim in je našel Klaro lepo preoblečeno. Že navsezgodaj je dekle vstalo in se pripravilo za obisk dragega soseda. O, ni je smel videti več vse zavite in zamotane v ono staro, rjavo kocko, ni je smel najti več, da bi se drsala kot otrok.

Pozdravil jo je in ji podal roko, vse domače je pozdravil, z vsemi je govoril in se smejal, a gledal je samo njo, vsak njegov smehljaj je bil samo njej namenjen in vsaka sladka beseda je veljala njej.

„Gospodična na vasi,“ jo je klical. „Ali si zares ti tista Klara, ki sem jo nekoč rešil iz vode, da ni utonila?“

In sedaj se je spomnila tudi sama, a kri jo je hotela zaliti, tako jo je bilo sram. Nič ni vedela odgovoriti, samo oči je skrivala in se v zadregi smehljala.

„Utonila bom, utonila bom!“ je klicala tedaj Klasova Klarica. Bredla je čez potok, in voda ji je bila do kolen, a krilce je imela zavihano do vrata.“ Anton je pravil, se smejal in bil je ves razposajen.

„Ko je zagledala mene tista Klarica,“ je pripovedoval dalje, „je začela klicati: „Ljubi Anton, reši me, ljubi Anton!“ Skočil sem k njej in jo rešil smrti. Kajne, Klarica?“

Delala se je hudo in ni ga hotela pogledati in mu ni odgovorila.

„Ali si ti tista Klarica? Ali sem še tvoj ljubi Anton? No, reci! Sedaj bi te jaz hotel tako rad imeti, Klarica!“

Sedela je in trepetala, smehljala se je in na njegova vprašanja ni odgovarjala.

„Ali ne! Ti si jezna? In vendar, glej, po Dunaju in povsod sem nosil s seboj spomin na tisto malo, srčkano Klarico, ki me je klicala: „Ljubi Anton!“

Ni mogla drugače, kakor da se je naglas zasmejala. Mislila je, da godejo godci, tako sladko in mamljivo je zvenel njegov glas.

„Ali se ne bi šla drsat?“ se je spomnil. Šla sta. Anton je sedel spredaj in je vodil sani, Klara se ga je oklepala okoli pasa in slonela na njegovem hrbtu. Zopet so letele in vihrale sani navzdol v snežnem viharju, v prašenju ledenih biserov, šlo je pobliskovo čez bela rebra, in Klari je zmanjkovalo sape, in morala je mižati, kadar je plesala nagla in divja sapa okoli nje. Trdno se je ovijala Antona okoli pasu, in sladko in prijetno ji je bilo po vsem telesu, da bi se hotela voziti tako okoli sveta in skozi vso večnost. Včasih je zakričala, kadar so se zagnale sani in poskočile čez rob, da sta odletela v sneg drug za drugim. Sneg jima je visel po obrazu, nič nista vedela, ne videla, samo navzgor in navzdol, zmerom hitreje, hitreje.

Sedela je za njim, tesno se ga ovijaje, da je čutil njen vroči dih na vratu, udarila ga je po ramah, zakričala je jasno in bistro, da je zvenelo kot piščalka. In potem sta vlekla zopet sani navzgor, Klara je bila nestrpna in je tekla navkreber po spolzki gazi, da ji Anton ni mogel slediti, in potem ga je stisnila za roko in vlekla za seboj, skakala in se smejala: hi, hot! In potem zopet navzdol in zopet in zopet.

Bila sta kot pijana, Anton ni nič mislil, in Klara ni nič vedela, dokler nista brez moči obležala v snegu. Vsa bela in mokra in vroča sta se objela, lice na licu sredi snežnih grmad. Dan je bil lep, nebo se je iskriло, kot bi sijale zvezde ob belem dnevu.

Tedaj se je razgorela in razplamenela v njej ljubezen v strasten vihar, ki ne pozna mej, ne konca, ki gre naprej svojo nezmagano, silno pot. V kakem bogatem razkošju je živelo njeno srce, kak raj se je odprl njenim očem, kako se je razlivala glorijska po njenem življenju.

Bog! Kako je ljubila Klasova Klara, koliko sreče in jasnih žarkov se je zgrnilo na njeno pot, kako žive rože so zacvetle v njenem srcu!

In sedaj je hodila po vrtu med majskim cvetjem in se izpremenila v zlato ptico devete dežele. Čakala je svojega kraljiča, da pride in jo reši, da jo poljubi in odpelje s seboj v svoj dom, kjer jo čaka sreča in radost.

Rahlo je drhtelo jablanje cvetje po vejah, ki so se zibale v mehki popoldanski sapi, veseli in vonjajoči. Prišla je do konca vrta in se ozirala na vas proti Zalesju, da bi zagledala Antona. In zares, zazdelo se ji je, da ga vidi na pragu. Poklicala ga je, a takoj je sklonjena zbežala na drugo stran.

„Kam se ti tako mudi? Dober dan, Kristusova nevesta! Ali si bila pri obhajilu s svati? Meni so dali pšenične pogače in Jezusove krvi. Z gospodom kaplanom sva pila iz zlatega keliha in hostijo sva lomila.“

Klara je ostrmela in se ozrla na stezo, vodečo med drevjem skozi vrt. Proti njej je šla starikava, visoka ženska, sloka in suha, z rumenim, obnošenim slamnikom na glavi in s koškom na hrbtu; v vsaki roki je nosila rdečo culo. Čudno se je smejala in priklanjala pred Klaro in rdeče, suhe rože in bele kresnice na njenem slamniku so šumele in se zibale.

„O, Gavtroža, dober dan, ali greš na svatovščino?“ jo je pozdravila Klara.

Ženska se je zasmejala s širokim, silnim smehom.

„Na svatovščino grem s svojim Tinetom, saj pravijo, da sem lepa kot šmarnica in bela kot limbarjev cvet. Čakaj, da ti povem!“ Naslonila se je na njeno ramo in ji šepetala na uho: „Vzeti ga mi hočejo, pa sem jim rekla, da je šel na vojsko. Ha-ha-ha! Ali sem ti ga že pokazala? S seboj ga imam in z vinskim cvetom ga zalivam. O, kisel je, kisel, pa drugače bi zvenel, ali pa bi stopil v sveto procesijo.“

Osupla je poslušala deklica njeno govorico, in obšla jo je plaha groza. Gavtroža je sedla sredi pota, odložila košek in začela razvezovati ruto. V njej so bile same pisane cunje, in pod njimi je ležal z zelenimi in modrimi trakovi opasan podolgovat zavitek.

„Bog ne prizadeni, da bi šla in komu povedala, drugače pridejo in mi ga vzamejo!“ Zagrozila je deklici in odvila trakove. „O, kisel je, kisel, ampak vinski cvet rase samo po gorah.“ Še vedno je odvijala, sedaj so se prikazale hodnične krpe, za njimi pražnje in nato so bile še rdečerožaste raztrgane rute, v katere je imela zavit svoj zaklad.

„Kje pa si dobila Tinega?“

„Ali ne veš, Kristusova nevesta? Moj ženin je, pa so rekli, da me ne mara in da je zato šel na vojsko. Ha-ha-ha! Ljudje so neumni in ne poznajo svetega rožmarina. Na, le poglej! Ali Bog ne prizadeni, da bi komu povedala!“

Klara je zagledala voščenega Jezuščka, ležečega v plenica, in še bolj je strmela.

„Ali ni lep? To je moj Tine, zdaj ga pa pozdravi in poljubi!“ Pestovala ga je v naročju, majala z glavo in se smejala. „Poslušaj,“ je rekla nato z resnim glasom, „če si mlada in rdeča, ne smeš

tega okoli praviti. Ne hodi k maši in ne odpiraj okenca, v skrinjo se zapri!“ Ostro jo je pogledala in mahnila s pestjo proti njej.

„To je moj Tine, ali si ga pozdravila? Sedaj morava naprej, dolga je še pot, in visoka je Limbarska gora: Adijo, Kristusova nevesta, adijo! Čez tri gore, čez tri zelene travnike . . .“

Varno je zavila Jezuščka v plenice, zavezala culo in vstala.

„Pravijo, da ga ne bo nazaj, a jaz sem še zmerom njegova nevesta. O-o-o!“ Nenadoma je zajokala, in ulile so se ji solze po rjavem, nagubančenem licu. „O-o-o, ne bo ga nazaj!“ Pobrala je košek in ihtoč odšla po poti. Tresla se ji je glava in zibale so se rože na slamniku.

Klara se je zamislila, in nič niso bile vesele njene misli. — Kam gre Gavtroža? Pravijo, da je imela ljubčka in da jo je zapustil, in zato je takšna. Mlada je bila in lepa, tako lepa, da so jo hodili ljudje kar gledat, in ko se je zaljubila v najmlajšega sinu bogatega kmeta, čvrstega, zastavnega mladca, je pela kot poljska ptica. Ali vse jo je minilo. Bogati kmet je oženil svojega sina s postarno vdovo, ki je imela tri posestva, in lepa ljubica je znorela tisto noč, ko je svatoval njen fant. Zakaj ni smela biti srečna, zakaj hodi zdaj okoli z rožami za slamnikom, nora in uboga?

Klara se je zasolzila, a že so zasijale njene solze, kakor bi se izpremenile v čisto zlato, zakaj Anton je hitel proti njej, razposajenih in smejočih se lic. Še bolj cvetoč in mlad je bil nego po zimi, in ko je stopil k dekletu, se ga je oklenila okoli vratu.

„Kod si hodil, zakaj te ni bilo prej?“

„Klarica, samo jezi se in huda bodi! Ne veš, kako ti zaplamte oči, da bi lahko zanetila ogenj.“

Hodila sta po vrtu pod belim drevjem, in pisani, drobni pevci so drobili in jima vriskali svoje pesmi. Govorila sta in dražila drug drugega, a kadar sta prišla v gosto zatišje jablan in hrušk, sta se poiskala z ustnami. Anton je povedal, da bo moral zopet v mesto, kjer stopi v službo, in da se zdaj ne vidita kmalu.

„Ah, če boš pozabil name, nikar ne hodi!“ Prijela ga je in se igrala z bleščečim prstanom na njegovi roki.

„Kakšen otrok si! Ali naj zmerom hodim s teboj po vrtu, in poroka bo na veji kakor ščinkavčeva.“

Kakšen zvoneč smeh se je ulil iz njenih ust! Burno ga je zgrabila čez pas in prižela nase.

„Anton! Vzemi me takoj, jaz ne maram čakati! Kako sem se naveličala doma!“

Zopet se je zresnil, in mračno mu je bilo čelo.

„Ah, saj se ne mudi! Eno, dve leti, no, potem —“

Zelo se je preplašila Klara in bistro mu je pogledala v oči.

„Ni drugače, Klarica, treba čakati! Saj si mlada —“

„Mlada, čakati! Ali jaz nočem, nočem, veš!“

Ustavila sta se pod drevesom, zasenčena pred solnčnimi plameni, vzdignil jo je na roke in jo poljubljal vedno gorkeje in globokeje.

„Nočem, nočem!“ jo je oponašal. „Na, za pokoro! Bomo videli, če zna Klarica biti zvesta.“

„Anton, kako si moj,“ so šepetale njene ustne, in srce ji je igralo in bilo veselo in krepko, nedra so ji kipela in rasla, radost v njej je pela in rajala.

„Anton, Anton!“ Še vedno je izgovarjala to drago ime in nič ni slišala okoli sebe. Samo čutila je na licih in na očeh in na tilniku njegove vroče poljube, njegovi gorki pogledi so jo božali in ji govorili sto in sto sladkih besed.

„Vzemi me s seboj, naj bom vsa tvoja,“ je jecjal njen omamljeni jezik. „Vsa tvoja, Anton! Vse bom zapustila, mater in očeta in dom, samo da mi ti ostaneš!“

Pritisnil jo je k svojemu obrazu in se zakopal v njene bogate in dišeče lase, pil je njen vonj in poljubljal belo in gorko telo. Bil je pijan njene lepote in ljubezni, položil jo je v gosto travo sredi zelenja in cvetja, postlal ji je med rožami. Sapa je šepetala z jablano, kakor bi jo nečesa prosila, a potem so se zamajale veje, in z njih so se usuli kot iskre beli, drobni cvetovi. Usuli so se na mlada zaljubljenca, vsa so potresli in rožno posteljo so napolnili z dišavami mladosti in ljubezni.

(Konec prihodnjič.)

Hrepenenje.

Tako so lepe in mirne noči, Dvoje lilij srebrnih pognalo je v noč,
tako je srce nemirno! — dvoje rok me je tiho objelo,
z neznano silo, z neznano močjo dvoje biserov vročih prišlo je v oči —
me vabi v tišino večerno . . . srcé je ihtelo, ihtelo . . .

Rusmir.

Povest Ivana Polaja.

Podlimbarski.

(Dalje.)

dleglo je delo in seznanil sem se z okolico. Na dunajsko stran se razprostira Moravsko polje z redkimi, pa ljudnatimi vasmi, na ogrski strani teče Morava. V starih časih je bil kraj proti ogrskim napadom zavarovan z nasipi, katerih ostanki se še poznajo na več mestih. Na severni strani leži ob Moravi močvirnata loka, zarasla z vrbovjem in jelšjem, tuintam pa pokrita s travniki in njivami. Velika Dunajska cesta se je ognila temu mehkeму svetu v velikem ovinku, nanjo pa drži čez loko občinska pot po visokem nasipu, ki je deloma ostal še iz starih časov. Po tej poti se je prišlo v krajšem času nego po cesti v sosednje vasi, k našim vnanjim četam. Loko s potjo vred je v zimskem času preplavljala Morava, jeseni pa je bila suha in večkrat sem jahal preko nje, ko sem moral v okoliške vasi, da plačam vojakom dnino, županom stanarino, mesarjem meso. Začel sem zopet pridno jezdariti; izbrati sem si smel katerega konja sem hotel. Jahanje se mi je zdelo najboljša zabava; ono pelje zdravega in čilega človeka čez drn in strn, kjer se mu v samoti polja in gozda porajajo čudovite sanje, ki so tem globokejše in krasnejše, čim bolj zaslužjen je človek. Samozavest in želja po svobodi se je rodila na konjskem hrbtu, pa tudi hrepenenje po zagospodovanju in tiranstvo samo je tam dvignilo svojo oholo glavo.

Ko sem bil prvokrat jahal v sosednjo vas, zagledam voznika, ki je hotel voz, naložen z repo, speljati z njive. Ker je šla pot v rob ceste navkreber, nista zmogla konja težkega voza. Voznik je vpil nad živaljo; ko to ni izdalo, je začel peti bič. Takrat se je odtrgal nekje s polja ponošen človek, tekkel k vozniku, mu iztrgal bič, ga odtegnil od konj in ga postavil k sprednjemu kolesu, da porine; sam se je z ramo vprl ob ročico. In voz je speljal na cesto, baš ko sem prijahal na mesto in postal.

„Žival stori za človeka, kolikor le more, a on udriha po njej, nima usmiljenja ž njo, le pretepaval bi,“ je govoril čudni tujec. Velika užaljenost je zvenela iz njegovih besed. Bilo mu je

do petdeset let. Žuljave, močne roke in prtena bluza so spominjale na tovarniškega delavca. Njegovo sicer pravilno, blede lice so kazile gole obrvi. Po tem nedostatku in po motnomodrih, solzljivih očeh sem sodil, da imam pred seboj mehkega človeka, neodločen in upogljiv značaj. Pa to so bili z moje strani le dozdevki, zakaj po fizijonomiji ni vselej sklepati na duševnost.

„Nehvaležnost je plača sveta. To so stare besede, pa so vedno resnične,“ sem odgovoril, da bi sploh kaj povedal.

„Kakor kamen je srce nekaterega človeka, ne samo proti živini, tudi proti svojemu bližnjemu, proti lastni krvi. O, lahko bi vam povedal o tem iz svojega življenja!“ Zatrepetale so mu ustnice in oči so mu zlezle pod trepalnice, kakor bi jih bila potegnila nase notranja bolešt. „Pa saj tako sami zveste o meni, v Moravanu vam vse povedo. Le vprašajte po Teglu, ki ste ga najbrž tudi poznali, in spomnite se me, kadar vam bodo hinavski ljudje pravili o meni.“

„Vi se pišete za Teglja?“ sem vprašal, ker to ime je zbudilo mojo pozornost.

„Jaz se pišem za Bala, a vi vprašajte po Teglu. Ali vam je znano to ime?“

„Poznal sem nekega Teglja, ali tisti ni imel ničesar opraviti z vami.“

Kratek hip je molčal. Odprši trepalnice, je dvignil glavo k nebu, kakor bi tam iskal prave besede. Z ubito resignacijo se je posmejal: „On ne, on ne . . . ali jaz sem imel opraviti ž njim . . . Ha! Ha! Ha! Imena Bala ne pozabite! Pa zbogom, gospod!“

Dvignil je klobuk fin odšel. In vedel sem, da je ta tujec nezakonski oče mojega nekdanjega prijatelja Teglja.

V Moravanu se je začelo zame res novo življenje, pa ne takšno, o kakršnem sem sanjaril, ki ga oživlja bližina ogromnega mesta. Iz nekih patrijarhalnih razmer na Ogrskem v krogu godbo ljubečih ciganov, zaslužjenih Slovakov in bojevitih Madjarov, ki so imeli sveže spomine na svoje dolge revolucije in veliko zgodovino, sem padel med malomeščanske ljudi, ki pri svojem pivu žive mirno fejaško življenje in se vznemirjajo ter dvigajo ohmeljene glave od svoje pijače le tedaj, kadar se pripravlja ali zgodi v njih bližini škandal.

Z nekaterimi prebivalci sem se seznanil opoldne v gostilni pri Prohazki, z drugimi popoldne ali zvečer v Majerjevi kavarni, kamor sem začel pomalem zahajati. Kavarna je imela malo stalnih gostov, dasi je bila edina v mestu. Potočilo se je v njej gotovo

več žganja nego kave in po žganju je vedno dehtelo v njej. Zgodaj v jutro so v njo navalili Slovaki, ki so dan na dan z onostran Morave hodili z zelenjavo in perutnino na moravansko postajo, da se od tam odpeljejo po železnici na dunajski trg. Na povratni poti so se zopet ustavljali pri Majerju. Izmed domačinov je hodilo tja par obrtnikov in rokodelcev, par uradnikov in nadučitelj Žerjav. Po kosilu so igrali v prvi sobi na starem biljardu, zvečer so razen Žerjava zopet prišli in sedli v drugi sobi h kvartam. Teh iger se je udeleževal tudi naš zalagatelj Majer. Po vedenju pri igri sem ga štel k treznim in mirnim, računajočim in uslužljivim ljudem, pri drugih igralcih pa sem videl ali nervoznost, ali zlobnost in škodoželjnost, ali samozavest in bahatost (pri Žerjavu!), ali ravnodušnost in razsipnost, kakor se pač pri igri človeški značaj najbolj javlja.

Najbolj me je zanimal Žerjav. Igral je z dostojanstvom; po vsakem sunku, dobrem ali slabem, se je postavil v samozavestno pozo, držeč igralno palico veličavo kakor kralj svoje žezlo; z važnostjo v kretnjah je stopical okrog biljarda; le redkokdaj se je zdržema posmejal. Njegov vedni tovariš je bil majhen, trebušast človek, štiridesetletnik, kosmat in kozav, kolikor se je videlo iz močne brade, s ščipalcem na velikih očeh. Klicali so ga za doktorja Klica, pač v šali, ker ni dovršil niti gimnazije. Pa je imel dober dar jezika in o vsem je umel govoriti. S tem Klicem je Žerjav rad govoril in s tako važnostjo je govoril, kakor bi razpravljaval filozof o prvih vzrokih vsega bitja; vse druge je preziral, tudi mene, ki sem, sloneč ob steni, prezirno ravnodušno zrl na njegovo igro in pri njegovih hibah čutil zadovoljstvo posebne vrste. Igrali so za prav majhne denarje, no, vedli so se resno, kakor bi šlo za nekaj premoženja.

Jaz nisem bil igralec po navadi, na biljard se sploh ne umem, no, ko sem začel pogosteje zahajati v kavarno, sem neki večer prisedel h kvartam, ker so me povabili novi znanci. Odslej sem se redno udeleževal igre. Zelo vljudno so se vedli z menoj. Bil sem takrat še brhek, mladeniški vojak in čakala me je še nekakšna bodočnost. Tudi odkritost sem umel kazati, dasi mi je ležala globoko v duši nezaupnost do vsega, kar leze po zemlji. Majer je stopil pri vsakem nedorazumenju, ki se javlja v igri, na mojo stran, migajoč mi s svojimi rdečkastimi očmi. Menil je, da sem mu lahko v pomoč, ko bi mu kedaj zgrajali ali zavrgli kakšno dobavo krme ali kruha. Kmalu pa sem dobil še drugega nepozvanega pomočnika in zagovornika.

5.

V kavarni je stregla Majerjeva hčerka Marta, visoko vzraslo, vitko dekle. Navadno je sedela v drugi sobi pri šivanju, ker s postrežbo ni bilo dosti opravka. In tam je navadno čepela na nizkem stolcu kraj peči ter pletla nogavico njena mati, majhna, suha in vela židovka z velikimi, v rogovino vsajenimi naočniki na dolgem, šiljastem nosu in z jezičkom med zobmi. Če sem igral zvečer na kvarte, je Marta vselej prisedla na ogel mize k meni, „da bi srečo prinesla“. Ako sem bil pri igri nesrečen, me je pomilovala, v sreči mi je čestitala. Včasih je izvadila majhen denar ter ga položila na moj krožnik, „da bi nase vlekel“. Pri malenkostnih sporih, ki so nastali, se je odločno potegnila zame, bodisi v šaljivem ali resnem tonu, in za vsako hibo, ki sem jo naredil, je imela pripravljeno oprostilno besedo. Tako sva se igrala, jaz za zabavo, ona za mojo naklonjenost. In začel sem čutiti njeno bližino, začutil sem njen dih na svojem licu.

Marta ni bila krasotica tiste polne, zdrave in žive lepote kakor njena sosedica Albina, deviškega cvetja na njenem obrazu že nič več ni bilo; no, njena podjetnost, uglajenost in izurjenost v smelem, pa vselej dostojnem vedenju, posebno pa še vsakdanja prilika nemotnega občevanja, vse to bi bilo lahko nevarno postalo za lahkomišelnega človeka, a jaz sem bil trezen in hladno računajoč. Videl sem marsikaj, kar sicer ugaja mladi samoljubivosti, pa mene se ni prijelo: smejal sem se natihem in mislil svojo. Njen položaj v kavarni pač ni bil sijajen, pa se je umela prilagoditi vsemu, lastnost, ki je prirojena hebrejskemu plemenu. S tisto privajeno prijaznostjo je prinesla mimopotujočemu bornemu Slovaku žgane pijače, kakor premožnemu obrtniku čašo kave, z dobrovoljnim nasmehom je pomogla kmetski babi, ki se je okrepčala v kavarni, zadeti tovor na hrbet in v sladki uslužljivosti je podala meščanskemu gostu, ko je odhajal, sukno, klobuk in palico. No, pri meni je še podvojila svojo pozornost in priljudnost.

Hodil sem tudi v tisto drugo sobo, da prelistam ona dva časnika, ki sta visela na steni. Bil sem prijatelj velike in visoke politike, seveda samo slovanske. Jezil sem se kakor vsak dober Slovan na diplomate, ki na berlinskem kongresu niso pustili, da bi Rusi pogoltnili Turke, in z gnevom sem se odvrčal od posmešne pisave nemških listov. Čeprav sem se hudoval ob njih vsebini, sem jih vendar čital. Ko sem prihajal, me je čakala Marta že pri vratih, mi

podala roko, vprašala me po zdravju. Prijazno in laskavo mi govoreč, me je peljala v drugo sobo, kjer mi je obrisala mizo, položila časniki predme in mi postregla. Potem je primeknila stol k moji mizi in vzela šivanje v roko. Tako sva si sedela nasproti v tem, ko so v prvi sobi igrali biljard, in še potem, ko so bili drugi gosti že odšli.

V čudovito harmonijo so se strnile včasí najine misli. Jaz sedim in zabavljam lažnivosti časnikov, Marta gleda v šivanje, pritrjuje in govori o njih zlobnosti; jaz hvalim Čehe, ona se strinja z menoj, rekoč, da ima svaka, ki je navdušen Čeh, in da njena sestra občuje ž njim in z otroki samo v češkem jeziku; če nevoljen treščim novine na mizo, ker sem bral v njih zabavljico slovanskemu narodu, se mi Marta ljubo nasmeje, gleda me, kakor bi me božala z očmi, ter reče: „Ne jezite se, gospod Polaj, ni vredno! Papir je potrpežljiv in vsaka podlost se lahko spravi vanj.“ Včasí sem potegnil iz žepa svoje slovenske novine in Marta me je poprosila, naj ji iz njih kaj berem. Jaz čitam in ona mi več nego polovico dobesedno prevede na slovaški jezik, katerega je govorila vsa Majerjeva rodbina, ki se je pred šestimi leti preselila iz Slovaške v Moravan. Deklica se čudi, da je slovenski jezik tako zelo podoben slovaškemu, da bi se ga kar brž lahko naučila, in hvali njega blagoglasnost. In pri peči pomiga Martina mati s suho glavo, vtakne jeziček med zobe, dvigne naočnike na čelo in pazno pogleda na mlada človeka. Pa vstane ter odskaklja z izgovorom, da ji leze spanec na oči, in mlada človeka ostaneva sama ter govoriva, če treba, o primerjajočem jezikoslovju.

Drugikrat čepi starka pri peči in govori in pripoveduje o svojih dveh starejših hčerah, ki sta se že omožili. Z zanosom pripoveduje, da je ena vzela častnika, ki je šel z nevesto v avdijenco k cesarju, kjer je izprosil, da so mu izpregledali tretjino založnine; druga je dobila bankirja Duška, sorodnika tistega genijalnega Duška, ki je bil 1849. leta Košutov finančni minister in je znal baš tako spretno spraviti revolucijski denar v veljavo, kakor je umel pozneje pri polomu pravočasno poskrbeti za svojo kožo in se uveljaviti pri Avstrijcih. Hči s častnikom živi na Dunaju, ona z bankirjem v Budapešti, obe pa sta se dali ženinoma na ljubo krstiti. In tudi Marta bi se dala krstiti, ko bi prišel spodoben krščanski človek. V tem, ko razklada Majerica, gledam mrklo nekam v steno in nič ne rečem. A zazdi se mi, da se nahajam v zavidanja vrednem položaju človeka, ki bi lahko izpreobrnil izgubljeno dušo h krščanski veri. V notranjosti se ves tresem pri tej misli. Krščeno židovko — brrr! To bi

se moj Polajček postavil, ko bi jo pripeljal za pod pazduho v domačo vas namesto nekdanj ljubljene Vide!

Potem začne Marta z izbranimi besedami razlagati, kako elegantni in veliki stanovanji imata sestri, v kakšnem slogu je pohištvo, v kakšnih toaletah hodita na izprehod, v gledišče, na ples. Tista na Dunaju ima štiri, ona v Budapešti sedem sob v najemu. In o sebi razodene, da ima tisti okus kakor sestri in krasne obleke, ki si jih vse sama naredi in jo malo stanejo, da jih vzame s seboj, če gre k sestram v posete, ker bi se je sicer sramovali. Sestri pa dobivata vse svoje toalete iz Pariza, potrata, katero jim večkrat očita. Med takim brbljanjem tiho sedim, mežikam nekam v kot, viham brke in vljudno zibljem glavo. Ko sem bil že tretjikrat slišal povest o obeh srečnih sestrah, je prinesla Marta iz stanovanja sliko, ki je predstavljala vse tri Majerjeve hčerke. Dolgo sem motril, občudoval, hvalil. „Tri gracije, tri gracije!“ sem vzklikal zapored s pridurnjenim glasom ter obračal zaprašeni dokument na vse strani, kakor to dela izvedenec v slikarskih in ženskih stvarih, da ima več užitka. Najbolj sem strmел na debele ustnice in na dolge hebrejske nosove. Bog ve, katerega leta je bila narejena ta slika, precej stara se mi zdi — sem natihem razsodil. „Ta je Hermina — častnikova, ta je Ilka — bankirjeva. Kaj ne, da imam lepi sestri?“ je vprašala Marta, stoječa tik mene in nagnivši glavo vstric z mojo. „In ta tretja jima je popolnoma podobna. To ste vi, gospica Marta. Prekrasno! Prekrasno!“ — „Kaj ste me spoznali?“ se je obveselila. Dvignil sem glavo od slike in jo tako hitro okrenil k deklici, da sem z brkom pometel po njenem licu. Vsa oživiljena je pogledala v moje odkrite oči in starka je tiho pokukala od peči, radovedna, kako kaj vreta lončka, pristavljena k ognju.

(Dalje prihodnjič.)

Mračno uro.

Moj cilj ni vročih ust goreča strast
in grudi belih burno valovanje —
Potopil v morju sem ljubavi slast,
pokosil v srcu svojem hrepenenje.

In sam veslam v morjá neznano dalj,
sam misli v grudo tujih tal zasejem
in sam sem svoji duši večni kralj
in plakam sam in sam se solzam smejem.

Vojeslav Molè

Pesem v prozi.

Vojeslav Molè.

so nepregledno daljo so bili zagrnili snegovi in mesec je plul nad njo v temnosafirnem morju. Pod njegovim mrzlim veličastvom so trepetali lesovi, so se sklanjale smreke in ječale pod težko snežno odejo.

Čez poljano je drčala dolga vrsta sani. Zvenketali so kraguljčki na konjskih komatih, letele so sani hitro kot misli, zvenelo je ukanje v čisti vzduh, da se je nosil odmev daleč čez gozdove in griče.

Pred gradom, ki je zrl s svojimi razsvetljenimi okni kot z očmi pošastnega velikana v nočni svet, so obstali konji in zarezgetali. In kralj in kraljica sta stopila s sani in hitela čez marmorne stopnice v blestečo dvorano. Sedla sta na zlati prestol in pevci so pristopili in zapeli pesem, da se je razlegala po vsem gradu in so se gubili zvoki še ven v mrzlo polnoč.

Bila je pesem polna sile in življenja, pela je o davni moči, pela je o slavi, o bojih in zmagah.

In slišal jo je kralj in strmela je kraljica, in pesem se je vznášala in rasla in kipela.

Žvenket mečev je bil v njenih glasovih, brenčanje tetiv in trušč zlomljenih kopij. Bojni krik je zvenel iz nje in hrum padajočih arkad in prasketanje požara. In zmagoslavje je kipelilo iz nje in brezmejna radost. V diven spev se je izpremenila in je pela o ljubezni in sreči.

Kralj je ukazal prinesti vina in je dvignil zlato čašo in jo izlil po tleh bogovom v dar. In je objel kraljico in jo poljubil.

„Večnim bogovom slava! In tebi, pesem zmagonosna, slava! In vam, junaki ponosni, slava! Slava tebi, kraljica moja, moja sreča, moje življenje!“

Znova jo je poljubil in njene bele roke so se ga oklenile. Bila je kot divna roža, prinesena iz čudovitih jutrovih krajev.

Poklonili so se vitezi in pevci.

„Slava vama, večna slava! . . .“

Razšli so se junaki z grada, kralj je ostal sam s kraljico. In je pokleknil prednjo in jo objel vso belo in divno in je pil z njenih ust vino radosti in sreče.

Iz polnočnih sanj je planil pokoncu in zagledal v blesku plamena v kaminu temno žensko postavo sklonjeno nad njegovim ležiščem.

„O, kdo si?“ je vprašal z grozo v srcu.

„Kdo? Nihče ne ve mojega imena. Vedno in povsod sem in nisem življenje in nisem smrt in sem v globini duše in na dnu kipeče čaše in sem v svetu, zraslem iz gomile.“

Strašen je bil njen glas, a tih, skoraj nem. Prihajal je iz nedosežne dalje, a kralj ga je umel v svoji duši.

„Zakaj si prišla?“ Proseče, polne bojazni so bile njegove besede.

„Morala sem priti. Povsod sem. Jaz sem grenkost, ki sledi doseženemu hrepenenju...“

„Ni res, ni res!“ je kriknil. „Ne verujem vate, ne verujem!“

„Ne veruješ? Haha!“

Divji je bil njen smeh in grozen. V strahu je zaprl oči. Ko jih je zopet odprl, ni bilo nikogar v izbi. V kaminu je ugasoval ogenj, zunaj je divjala zimska vihra in stresala grad v temeljih.

Sklonil se je nad mlado kraljico. Tiho, enakomerno je bilo njeno dihanje. Poljubil jo je s tresočimi ustnicami na zlate lase. A mrzel je bil ta poljub in v srcu se mu je vzbudil dvom. Zgrudil se je na blazine in je neslišno zaihtel.

* * *

Lovski rogovi so peli, jata psov je gonila z divjim lajanjem divjačino skozi les. Prvi je hitel kralj za velikanskim jelenom in se čimdalje bolj oddaljeval od svojih drugov. Čez griče in jarke in strohnela debla, vedno dalje in dalje v goščo; izginile so zadnje steze.

Spotaknil se je jelen in padel, psi so planili nanj, pristopil je kralj in dvignil meč.

„Prizanesi!“ je izpregovoril jelen s človeškim glasom. „Duh lesov sem, lahko ti ustrezem. Česa želiš?“

Osupnil je kralj in vtaknil meč v nožnico.

„Povej mi, kaj je za človeka največja sreča?“ Proseč je bil njegov glas in upajoč.

Duh lesov se je zasmel.

„Kako neumni ste ljudje! Največja sreča je za vas nedosežna, nemogoča. Največja sreča je, ne biti, ne roditi se!“

Še predno se je kralj zavedel, je izginil duh lesov. In kralj je blodil po lesu dolge ure. A ko je našel pot do svojih, so se ustrašili vsi, ki so mu pogledali v obličje. Srep mu je bil pogled, blesk mu je ugasnil v očeh, ni bilo smeha na njegovih ustih.

In ko so ga izpraševali, je odgovoril:

„Zrl sem hip resnici v obraz . . .“

* * *

Tisto jutro je poljubil kraljico in odjezdil in nihče ni vedel, kam. Vihra je rajala nad lesovi, grom se je valil v oblakih.

Daleč v poljani je dvignil k nebu roke in prosil bogove sreče. Usmilil se je Perun, zgrmadil oblake in je švignila iz njih strela na poljano in je strepetal kralj in njegov konj.

Obležal je sredi polja in iz dalje so mu peli lesovi in nad njim je vriskal vihar svoje pesmi divje, pesmi zmagoslavne.

Književne novosti.

Vladimir Levstik: Obsojenci. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Cena broširani knjigi 2 K 50 h, elegantno vezani 3 K 50 h, po pošti 20 h več.

„**Jari junaki**“. Humoreske, spisal Rado Murnik. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Cena broširani knjigi 2 K 50 h, elegantno vezani 3 K 50 h, po pošti 20 h več.

Guy de Maupassant: Novele. Iz francoščine preložil dr. Ivo Šorli. 1909. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. — Knjiga obsega v lepem prevodu 12 novel slovitega francoskega pripovedovalca: 1. Debeluška. 2. Oskrbnik. 3. Vrvice. 4. Morilec. 5. Srečanje. 6. Končano. 7. Pijanec. 8. Nekdaj. 9. Pismo, ki so ga našli pri utopljenču. 10. Poleno. 11. Resnična dogodba. 12. Razbita ladja.

Schimpffov slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček. V dveh delih, katerih prvi obsega 510 strani, drugi pa 481 strani, je izšel v Gorici v založbi knjigarne G. Paternolli ročni slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček. Slovarček je sestavljen po načelih, po katerih so urejeni praktični slovarčki Reclamove univerzalne biblioteke, ter obsega vse izraze, ki se potrebujejo v praktičnem življenju. Kolikor smo se mogli prepričati, je v obeh delih vestno sestavljen in ga lahko priporočamo.

Prof. Fortunatov Vatr. Jagiču. V „Izvestjih Oddelka ruskoga jezika in književnosti Imperatorske Akademije nauk“ v Peterburgu je objavil prof. Fortunatov študijo: „Staroslovenski -tz v 3. osebi glagolov“, kjer v nasprotju z dosedanjimi razlagami tolmači dejstvo trdega poluglasnika te končnice namesto pričakovanega mehkega. Študija, ki je izšla tudi v posebnih odtiskih, je posvečena Vatr. Jagiču.

Dr. Fr. Ilešič.

Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. (Die Kultur der Gegenwart I./9.) Berlin u. Leipzig (B. G. Teubner) 1908. — 396. str. leksik. 8°. Cena broš. K 12—, vez. K 14-20.

Pod gorenjim splošnim naslovom bo izdajala in je deloma že izdala svetovna tvrdka Teubnerjeva pod uredništvom P. Hinneberga strokovnjaška poročila prvih učenjakov o današnjem stanju vseh panog človeške kulture, t. j. I. duševnih ved v ožjem zmislu (modroslovje, vera, slovstvo, godba, umetnost), II. pravoslovnih ved (država in družba, pravo in gospodarstvo), III. prirodnoznanjskih strok in IV. tehnike. Iz prvega dela, ki je proračunjen na 16 debelih zvezkov, jih je izšlo že 8, med njimi n. pr. o filozofiji, o grškem in latinskem slovstvu ter — kot najnovejši — pričujoči zvezek.

Zanj so prispevali članke po vrsti: V. Jagić o slovanskih jezikih, A. Wesselovsky o ruskem slovstvu, A. Brückner o poljskem, Jan Máchal o češkem slovstvu, M. Murko o „jugoslovanskih slovstvih“, A. Thumb o novogrškem, Fr. Riedl o ogrskem, Emil Setälä o finskem, G. Suits o estenskem, A. Bezzenberger o litvanskem in E. Wolter o letskem slovstvu. — Ako se pomisli, da je v tem sicer debelem zvezku zastopanih celih deset slovstev, je pač umljivo, da je vsakemu odmerjenega le malo prostora in da se je bilo spisovalcem treba zelo omejevati. Omejitev se doseže najlaglje tako, da se zabeležujejo le suha dejstva (mnogo datov in imen brez karakteristike) ali pa da se govori le o splošnih odkrivanjih vezi (raisonnement!); jako težko pa je družiti oboje, kar je isto kakor: iz drobcev sestaviti celoten tvor, ne da bi se opazilo, da sestoji iz njih, a tudi ne da bi se prezrl kak važen drobec. Ta tretji način je mogoč le tistemu, ki suverensko obvlada svojo snov; v naši knjigi se je, kolikor morem jaz presoditi, povsem posrečil le Brücknerju za poljsko slovstvo. (Jagić piše le o jezikih.)

Za Slovence sta v prvi vrsti zanimiva Jagićev in Murkov sestavek. — Kar je povedal Jagić na 10 straneh „o slovanskih jezikih vobče“, to je sploh najboljša, kar se je kdaj pisalo o tem težavnem vprašanju, ki zahteva ogromnega zgodovinskega in jezikoslovnega znanja; edini Jagić zmaga to univerzalnost, ki bo pač legla ž njim za vse čase v grob. Ta poglavja bi bilo treba kar prenesti v uk in šolo, da bi se iztrebili zarasli lazi naukovi o tej stroki. Žal, da ni tu mesta niti za kratek posnetek. — Izborno poročila Jagić tudi (v 2. delu svojega članka) o „posameznih slovanskih jezikih“: o ruskem, maloruskem, bolgarskem, srbohrvaškem, češkem, sorbskem, poljskem, da! o vseh, o slovenskem — pa ne!

Uvrstil je slovenščino takoj za srbohrvaščino, kamor i spada. Baš v tej bližini pa nemilo čutimo, kako smo potisnjeni v kot; srbohrvaščini je že po zunanjem obsegu odmerjenih skoraj 5 strani, slovenščini le ena, toliko kakor tisti teoretični slovaščini. Naj se nam ne očita, da smo občutljivi, ker smo — majhni. — Ne! Ako v slovanski zgodovini slovstva obsega naš delež manj nego češki itd., se temu ne upiramo toliko, kajti quantitas — necessitas! Drugače pa je pri jeziku. Za jezikoslovca raziskovalca mora biti jezik dvamilijonskega naroda prav tako važen kakor jezik stamilijonskega, zlasti če sta si prava brata! Za slovanski jezik velja ta pravica tem bolj, ker je sploh prvi izmed slovanskih nastopil kot lastna individualnost (Brizinski spomeniki!) in ker je že v 16. stoletju v vsem bistvu določen kot narodno književni jezik, dočim so se nekateri drugi slovanski jeziki poknjižnili šele v 19. stoletju, da ne rečem: ne d a v n o! Tudi smemo Slovenci z mirno vestjo trditi, da je naš jezik, ki združuje v sebi na čudovit način prastare posebnosti (dual, mnogi skloni, supin) z daleč segajočo izbrušenostjo (konjugacija, preprostost konsonantizma!), vsaj toliko prožen kakor katerikoli izmed njegovih sobratov. Tudi v preteklih časih ni bil kdovekaj slabši — nego ti! Jagić poudarja število germanizmov v nekkih naših knjigah; tu ne zadeva krivda našega jezika, ampak dotične

pisatelje, ki so jih itak že sodobniki obsojali. (Jagić bi s to opazko namreč moral meriti na Pohlinov krog, ne na pisatelje 16. stol., katerih jezik vobče ni slab.) Sicer ako se že to omenja, omeniti bi bilo tudi hude grečizme v staroslovenščini ter turčizme in madžarizme v (celo današnji!) srbohrvaščini. — Dvoumno stilizovan je uvodni stavek, ki bi naj Slovence pohvalil: „Sie sind sehr rüdrig in der Pflege ihrer Sprache, deren erste Anfänge in die Zeit der protestantischen Bewegung fallen“. No, naš jezik se pač ni šele tedaj začel! — Prevod celega sv. pisma je tudi pač nekaj več nego „literarische Versuche“! — Ne vem tudi prav, kam meri Jagić z opazko, ki zaključuje očrt zgodovine našega jezika: „In neuerer Zeit gibt es auch Anhänger einer stärkeren Rücksichtnahme auf das Böhmische oder Russische“. Učijo se pač Slovenci teh dveh jezikov, ali da bi jima skušali zblížiti svoj jezik? — Dobro je le označen Bleiweis. Pri navedbi virov je Jagić zopet pri Slovencih najbolj sumaren; edino uporabno sta citirana Miklošič in Škrabec; drugače je le nekaj imen, brez naslovov spisov in celo brez letnic. Strokovnjak res slovstva tu ne bo iskāl, a v krogih, katerim je knjiga namenjena, bi bili dobro došli naslovi glavnih spisov in le teh. Med njimi bi ne smeli pogrešati tistega učenjaka, ki je poleg Miklošiča, Štreklja in Škrabca največ storil za spoznavanje slovenskega jezika, našo dialektologijo pa sploh organizoval: namreč Oblaka; izmed spisovalcev malih razprav. more izpustiti kateregakoli, ne smel bi pa biti pozabljen ta mož, ki je spisal debelo knjigo že edino o slovenski sklanji! — Malo čudno je tudi, da Jagić (rojen Varaždinec!) šteje slovenski Štajer šele južno od Drave; nekaj vrst niže namreč uči (čisto pravilno), da vzhodnoštajersko narečje prehaja na Ogrskem v — prekmursko slovenščino... Kaj človeškega — kaj ne? — se more vsakemu pripetiti! Mi pa ne igravimo tragedije, kjer ni dejanja!

Ta ena stranica se je Jagiću ponesrečila; res, kaj je to nasproti drugim tisočrim stranem, iz katerih črpa učenjaški svet znanje in občudovanje za avtorja! Jagić je le eden in ta stranica je le ena, a to nista dve enoti: na eni strani orjaštvo, na drugi prašek... Pa seveda! Ta prašek je padel nam v oko in nas skeli! Velikemu Jagiću je dobro, nam pa hudo. Posebno hudo pa nam je, če pomislimo, kako dobro bi nam bilo, ko bi ta 1001. stran bila takšna kakor nje prednice.

Dr. M. Murko je moral na 50 straneh (str. 194.—245.) odpraviti vso literaturo Jugoslovancev s staroslovenščino vred in seveda dodati še primeren informativen uvod. Spričo svoje priznane velike spretnosti baš v sestavljanju takih obrisov je Murko v tem obsegu pač storil, kar se je dalo storiti.

Posebno dobro je uspeła obravnava starejših dob, zlasti staroslovenščine; tu imamo v jedru zbrano vse, kar je treba vedeti in, če smo zaostali v napredku vede, popraviti v znanju o tej dobi. Ta staroslovenski del pa je vzel precej prostora poznejšim „narodnim“ slovstvom; vendar ni kazalo staroslovenščine uvrstiti kam drugam, akoprav bi to bilo izvedljivo. Zdaj je položaj tak, da se n. pr. pri ruskem slovstvu o staroslovenščini ne govori malodane nič (dasi bi za to bilo dovolj povoda), v celoti pa pri jugoslovanskih slovstvih, ki imajo prostor itak že omejen. Organsko se je staroslovenščina dala seveda najlaglje združiti s temi slovstvi, vendar čutimo, da edino v tej zvezi njen pomen ne prihaja popolnoma do veljave.

Ta skupnost jugoslovanskih slovstev pa je imela za posledico, da se obravnavajo tudi pozneje, po „staroslovenski“ dobi, skupno ali pravzaprav vzporedno. Ne govori se torej posebe o slovenskem, bolgarskem itd. slovstvu, ampak iščejo se skupne ideje, ki vežejo jugoslovanska slovstva, iščejo do najnovejše dobe. Meni se zdi, da se ta skupnost tako daleč ne da izvesti, zlasti

ne, kar se tiče nas Slovencev, ki smo se razvijali večinoma na lastno roko in smo gojili edinstvo — naj bo to prav ali ne prav — le ob gotovih prilikah in vedno ali le nekako akademično ali pa z odpovedjo lastne individualnosti, z uskoštvo. Že najnovejša prvotna jugoslovanska vez, staroslovensko slovstvo, se nas je dotikalo le zvrhoma, pozneje šine le tuintam kakšna iskrica na ono stran. Notranje zaslombe ni; dozdevna je le tedaj, kadar stopimo Jugoslovani pod vpliv kake tuje struje; skupna odvisnost pa ni skupnost! — Posebno slab dobiček imamo od tega načina mi Slovenci; končni efekt je namreč ta: slovstvena zgodovina naših večjih sosedov se piše kolikor toliko zdržema — saj mera vsak graditelj vendar imeti neki nepretrgan načrt pred seboj —, a se prekine tuintam, kjer se da — košček slovenskega slovstva vrniti. Prav živo čutimo, da je naše slovstvo privesek; včas je ta značaj vsaj na zunaj prikrit, včas niti to ne. V naši knjigi se na str. 217. kar na celem govori o slovenski reformacijski dobi, neposredno za dalmatinsko-dubrovniško, s katero nima prav nič opraviti. V novejši dobi je tudi glavna vez posameznih slovstev le podreditev pod medli pojem „modernosti“!

Za tujca, ki ne ve o nas južnih narodih prav ničesar, je taka združitev dobra; on ne pozna niti Hrvatov niti Slovencev, kot tujci so mu vsi enaki; s tem naziranjem si zelo — olajša pregled; on pa tudi ne išče več nego baš pregleda! — Zaradi enakosti jezika je dosledna skupnost potrebna tudi za srbsko-hrvaško slovstvo; za bolgarščino, ki išče zaslombe vendar raje pri Rusih nego pri jugoslovanskih bratih, je vzporednost celo s Srbi in Hrvati — kaj šele s Slovenci! — še teže izvedljiva. Naše slovenstvo pa je hodilo pravzaprav že od nekdanj svoja pota, odmerjena mu po brezobzirni zgodovini. To je dejstvo, ki ne postane drugačno, ako se naše slovstvo uvršča kakorkoli pod neko skupnost, ki bi bila seveda krasna, ko bi — bila. Ako hočemo doseči ideal edinstva, delajmo zanj za bodočnost, a ne konstruirajmo ga za preteklost, kažoč se skupnosti na ljubo še manjše nego smo.

Najprej bi bilo treba se pošteno predstaviti širšemu svetu. Mislim si stvar nekako tako, kakor je to storil v naši knjigi Bezenberger za litvanščino. S kako ljubeznijo je zabeležena vsaka malenkost, kot kurioznost celo nastarejši datirani litvanski tekst (neka sumljiva narodna pesem (!) iz l. 1512., zapisana na predpasnikov trak), vsestransko se uvažuje v starem litvanskem slovstvu vsak drobiž, vsak katekizem, dokler niso (še l. 1701.!) dobili sv. pisma (nove zaveze)! Pri nekaterih novejših pisateljih so pristavljene cele biografije in za najnovejšo dobo so seštete kar vse publikacije po bibliografiji in v opombah je naštetih cele 3 strani znanstvenih virov itd. Tako Litvanci! In Slovenci, ki smo jim v položaju dokaj slični? Oni so tu izdatno uvaževani, mi pa, ki jih v slovstvu daleč nadkriljujemo, smo jedva vidni; le kake trikrat šinemo vmes med jugoslovanski razvoj; o kaki pragmatiki seveda ni govora, ker je vse razkosano... Vprašamo se tudi, zakaj ni litvanščina zvezana s sorodno letščino, ki se res razvija ž njo čisto vzporedno in je v svojem slovstvu šele nedavno prišla iz povelj! Iz tega se vidi dvojno merilo: tema narodom se je dalo, kar jima gre, in (v prvi vrsti nemški) učenjaki-jezikoslovci in literarni zgodovinarji se ne vdajejo kombinacijam, ki pod naslovom velike firme ponujajo drobnjavo. — Da so pa jugoslovanska slovstva pod eno streho, je pač dobro došlo založniku, a ni dobro došlo pisatelju in še manj, kakor smo že rekli, vsem prizadetim narodom. — Povzemamo torej: takozvana staroslovenska doba, da, ta mora biti skupna; odtlej pa bi bilo treba izvesti tri skupine; le kako poglavje (ilirizem!) bi vsaj deloma (za Slovence, Srbohrvate) moglo biti skupno, ako so že jugoslovanska slovstva obdelana pod enim zaglavjem. Šele potem, ko

bi slovsstva kot taka bila nam in svetu že predočena, bi se naj pisali essayi (saj drugega niso) o skupnem razvoju jugoslovanskih slovstev; to pa je in bi bila le ena njih stran, ni pa in ne more biti že slovsstvo, kar ga je!

To se mi je zdelo potrebno enkrat povedati, ker se je hudo bati, da bomo odslej (po Karáskovem in Murkovem vzorcu) še doživeli pač kako teorijo našega slovstva, slovstvene zgodovine pa morda ne bomo videli.

Da je Murko v okviru svojega sestavka povedal vse, kar je povedal, na vzoren način, to se pri takem strokovnjaku razume in tega smo pri njem že vajeni. Da pa ni povedal vsega, kar bi si kdo želel, to leži že v bistvu njegovega načrta. Zlasti pri najnovejšem slovstvu bo pogrešal ta in oni tega in onega, morda tudi samega sebe. Jaz se v take rekriminacije ne spuščam; zaradi skupnosti z drugimi jugoslovanskimi slovstvi je slovensko moralo postati torso iz početka in v sredi: zakaj bi ne bilo torso tudi tam, kjer edino bi kak modern pisatelj želel popolnosti (za preteklost se malokateri briga!) in kjer je res nemogoče vsem ustreči, namreč v sedanjosti!...

Dr. Jos. Tomišek.

Dr. M. Murko: Geschichte der älteren südslawischen Literaturen. Leipzig, C. F. Amelang, 1908., 248 str. 8. — Cena broš. 6 K, v platno vez. K 7-20.

To je imenitna knjiga, s katero imamo lahko svoje veselje. Učeni naš rojak je tu mogel svobodno razpeti svoje peroti, da je vsestransko porabil svoje znanje na tem polju, na katerem je posebno doma. Knjiga je pisana strokovno znanstveno, a vendar živo in kar s čuvstvom, tako da se ob njej ne bistri le naš um, ampak tudi ogreva naše srce. Zato bodi knjiga vnaprej priporočena, še preden na kratko označim nje vsebino.

Po knjižnem oznanilu Amelangove tvrdke, ki je kot 5 zvezek velikega svojega podjetja („Litteraturen des Ostens“) izdala pričujočo knjigo, bi v njej pričakovali nekaj drugega: oznanja se namreč Murkova „Zgodovina jugoslovanskih slovstev“, a knjiga vsebuje de facto „Zgodovino starejših jugoslovanskih slovstev“, in Slovenci so v njej zastopani izrecno le z Brizinskimi spomeniki in s pogledom na košček narodne poezije. Svojega slovstva v ožjem pomenu torej tu ne najdemo; to za zdaj nič ne škoduje, smemo ga vsaj pričakovati v bodoče; saj ga je Murko po svojih uvodnih besedah itak nameraval spisati, a razprava o splošnih temeljih in o starejši dobi mu je tako narasla, da je bilo zanjo treba spisati posebno, baš pričujočo knjigo.

Da se je stvar tako zasukala, pozdravljam z veseljem. Prvič smo dobili to knjigo kot celoto in drugič je zdaj mogoča specialna obravnava jugoslovanskih slovstev. Da so namreč v tej knjigi zlita jugoslovanska slovstva v celoto (ki daje obenem tudi temelj, n. pr. za rusko in rumunsko slovstvo), to je povsem naravno in razbremenjuje na najlepši način početke jugoslovanskih slovstev, ki bi se v specialni podrobni obravnavi odmikali tako, da bi jih bilo težko zgrabiti. Za bodočo pravo slovstveno zgodovino pa upamo, da Murko ne bo vztrajal pri skupnosti, ampak da bo ločil tri skupine in kvečjemu v priličnih resumejih strnil skupne vezi. Ako se to zgodi, potem bomo imeli Jugoslovani izborna svoja slovstvena zgodovina: skupno tam, kjer je skupna, samostalno tam, kjer ji je bil usojen samostalen razvoj.

Pričujoča knjiga obsega bolj kulturno zgodovino nego slovstvo; to leži v predmetu samem. Iz tega se pa tudi razlaga, zakaj se v tem zvezku o Slovencih

govori vobče malo: niso pač imeli take zgodovine kakor južni bratje, ki so vsi ustanovili tudi velike države. Nekaj je krivo tega molka tudi obžalovanja vredno dejstvo, da se za zgodovino slovenskega naroda zbira šele gradivo.

Ako bi naj na kratko označil pomen in vlogo Murkove knjige, bi rekel: ona je za Jugoslovane tiste temeljne važnosti, kakor je bila nekoč za vse Slovane: Krekova „Einleitung“. Sega pa vtoliko dalje nego Krekova, ker se v njej res že govori o slovstvu, dočim je ona ostala res le uvod, dasi orjaški. — Iz Murkove knjige se torej poučimo o vseh tistih vprašanjih, ki vstajajo pred jugoslovanskim slovstvenim zgodovinarjem, kadar se temeljito loti gradnje svojega posla; na prvih 20 straneh so zabeleženi splošni narodopisni in zgodovinski podatki o početkih Jugoslovanstva, ki je o njih razpravljal seveda tudi Krek; Murko jih je le postavil na moderno stališče vede. Potem se govori o staroslovenskem slovstvu in njega sadovih; odtlej pa so slovstvene skupine razvrščene vobče po teritorijih — viden znak, kam je meril razvoj: k posameznim slovstvenim individualnostim! Boj proti skupnemu sovragu (Turku!) zopet zbliža težnje Jugoslovanov, literarno pa le deloma v snoveh, po duhu ne kdovekaj.

Da kake podrobnosti ne bi podpisali, to ne omaja zanimivi knjigi vrednosti, ki jo povečuje dodani znanstveni aparat in omogočuje njeno porabo obsežno in točno kazalo.

Dr. Jos. Tominšek.

Glasba.

„Novi akordi“. Leto VIII. Št. 4. Cena celoletno 8 K, polletno 4 K 50 h, posamezne številke 2 K. Naroča se pri založniku L. Schwentnerju. — Oceno pri- nesemo pozneje.

Lorenza Perosija oratorij „Rojstvo Zveličarjevo“ na koncertu „Glasbene Maticе“ v Ljubljani dne 3. in 4. februarja. Ustvaril ga je Perosi l. 1899., ko mu je bilo jedva 25 let. Eminenten talent in imponujoča muzikalna narav se javljata v tem mladenskem delu. Ni v njem mogočnosti in veličastva, kakršno doni iz oratorijev kakega Bacha, Händla ali Haydna, iz maše Beethovnovе ali iz rekviemov Mozartovih in Verdijevih ter oratorijev Dvořákovih, da se oziram le na dela, ki jih je že proizvajala „Gl. Matica“, uzadovoljuje pa za to Perosi po milobnosti, s katero razodeva spokorno blaženstvo nabožnega občudovanja misterija, ki se je razkril v dejstvu rojstva Zveličarjevega. Ljubeznivost idile, ki jo nudi zgodba Kristusovega rojstva, obdana z nebeškimi spevi angelov in z zvoki pastirskih piščalk, prepleta Perosi s himnami cerkvene liturgike; s tem daje svojemu skladanju pravec v smeri razmišljanja o pomenu dejstva, ki je predmet njegovemu delu. Z epiko družii meditacijo in sili s tem k višinam askeze in obožavanja. V to mu služi njegova narav, stremeča po blagoglasju, ki so ga polni prelestni njegovi zbori, po plemenitosti, s katero se odlikujejo solistovske partije, po sferičnosti, s katero učinkuje njegov orkester v svojih hromatičnih posebnostih Perosijevi zbori so v svojem toplem polnozvočju toli krasni, toli odlični, vsekdar presenetljivi, da je le škoda, da so le redko vpleteni v ves ustroj, njegovega oratorija. Bodi le opozorjeno na velikost, s katero vpliva že pričetni kratki zbor „In nomine Jesu“ navzlic svoji homofonski enostavnosti, na cvetoči kras prsrčnega pozdrava „Ave Maria“, na energični, lapi-

darni „Magnificat“, ki zaključuje prvi del oratorija, ali na razkošni „Jucundare“ in „Christum natum“, mogočni „Jesu Redemptor“ ter zaključni „Gloria“, s katerega v pianissimo, kakor v višavah vztrepetajočih zvokih se zaključuje delo. V zbornem skladanju dominira moč Perosijeve umetnosti, v zborih njegovih se kristalizuje veliki talent njegov.

Kot skladatelj, ki mu je do tega, da družji po zborih pomešane solistske partije, to je oratorija epični del, po modernem vzoru ob simfoniškem orkestralnem skladanju v organsko celoto, uporablja Perosi kaj izdatno orkester kot vse dele družeci činitelj. Modernist v tem oziru se kaže Perosi kot orkestrski skladatelj dobrega poznavatelja novodobnih uspehov simfoniške skladbe, vendar pa zaostaja tu njegova moč za ono, ki ga tako dično usposablja za zbornega skladatelja. To nerazmerje je krivo, da budi delo v celoti vtisk neke razkosanosti. Perosi ne vzmore kot simfonik v svojem „Rojstvu“ one višine, da bi ustvaril velike, enotne slike, drobi se mu marveč znanje v subtilnostih nadrobnega slikanja.

Proizvedba oratorija pod vodstvom koncertnega mojstra g. Mateja Hubada je pričala o izredno vestnem študiju, ki se je naklonil v prid skladateljevemu delu. Bilo je nekaljeno veselje, uživati prelest zborov, ki so v veličastvu širo in mehko se razlivačih glasovnih valov se razlegali raz oder po prostranosti velike dvorane v „Unionu“, ki jo odlikuje za take koncerte znamenita akustika. In ni bil zaman delu naklonjeni trud, saj je bila dvorana pri obeh uprizoritvah do zadnjega prostora polna občinstva. Orkestralno vlogo je absolviral z umetniško fineso orkester „Slovenske filharmonije“, solistske partije pa glasovno izbrani kvartet Nordgartova-Peršlova-Soeser-pl. Vulakovič. Naj bodi prav poslednji kot interpret velike vloge pripovedovalčeve posebno pohvaljen!

Dr. Vl. Foerster.

Gledišče.

Slovensko gledišče. A. Drama. Dne 28. januarja in 2. februarja popoldne se je ponovila „Simona“, a zadnjega dne zvečer uprizorila prvič na našem odru veseloigra v treh dejanjih „Vroča tla“, spisal V. Stech — dobra satira, ki zadene semtertja v živo. — Dne 11. in 13. so igrali doslej našemu občinstvu še neznano francosko burko v treh dejanjih „Sladkosti rodbinskega življenja“ (Les joies du foyer), spisal M. Hennequin. V burki je dokaj srečnih domislekov, ki učinkujejo tem bolj, ker čutimo navzlic vsem pretiravanjem, da se kopira v njej resnično življenje. Zadnje dejanje je seveda dolgovezno. Prav očitno je, da pisatelj ne ve, kako bi končal, a naposled konča siloma. — Dne 21. februarja se je uprizorila po daljšem premoru Schönthanova burka „Ugrabljene Sabinke“, na pustni torek pa „Charleyeva tetka“. — Dne 25. februarja so se ponovili Govekarjevi „Legijonarji“.

B. Opera in opereta. Zadnji čas nam je prinesel lepo operno novost, Massenetovega „Wertherja“, o katerem poroča drug naš poročevalec. Peli so s prav lepim uspehom to opero dne 30. januarja, 5. in 9. februarja. — Drugo operno noviteto „Mascotte“ (Srečonosna vila), francoski spisala H. Duru in A. Chinot, uglasbil Emund Audran, so peli dne 16. in 19. februarja. Dasi delo ni kdovekaj duhovito in je bilo bržčas uprizorjeno posamezni igralki na ljubo

— nevaren eksperiment — vodstvu gledišča spričo dejstva, da so se predpustnemu času vedno delale koncesije in se bodo tako pri nas kot drugje, vendar ne moremo zameriti, da je seglo baš po njem. Sicer ne bi bilo škodilo, če bi se bilo to in ono izpustilo, a tolažilo nas je to, da se je često še bolj grešilo zoper zdravi okus! — Na Svečnico zvečer se je pela četrtič opereta „Girofle-Giroflá“, dne 7. februarja še enkrat „Carmen“, a dne 21. februarja popoldne „Zrinjski“. — Dne 27. febr. pa sta se peli prvič v sezoni Mascagnijeva opera „Cavalleria rusticana“ n Leoncavallova opera „Glumači“.

Dr. Fr. Zbašnik.

Jules Massenet: Werther. Goethejev svetovnoznani Werther je po Massenetovi prelepi operni skladbi dobro znan tudi muzikalnemu svetu, ki ga jako rad vpoštevata. Massenet je pač po svojem za fino, sladko, noblese polno muzikalnost usposobljenem talentu nekako poklican, da je baš on uglasbil mehko, ki je iščemo v Wertherjevi tragediji. Par bi mu utegnil biti le Čajkovski, s katerim ga veže umetniško sorodstvo, ki se nam javlja v Massenetovi glasbi tintam, zlasti v vzornem izražanju ženske duše in ženskega srca. Zato je pač ravno tretje dejanje višek operi „Werther“, kjer se razkrije Lottino bitje v vseh potezah njenih ženskih lasnosti in ko dajejo dramatiški se stopnjujoče markantne situacije vpogled v boj, ki divja v njeni duši. Take situacije prijajo Massenetu, v njih najde ono, kar mu da vzkliti najboljšega, najnežnejšega v nežnem. Tehnično težavna zahteva opera Werther najskrbnejše priprave. V njej je orkester skrajno samosvoj; pevcu ne daje skoro nikakršne zaslombe, primoran je zanašati se na samega sebe. Uspeh predstave je zato odvisen od momentnega razpoloženja kakor kapelnikovega tako orkestrovega in solistov. To je tudi vzrok, da ni bil uspeh vsem reprizam enak. Prvenstvo med solisti gre gospodični Šipankovi kot inteligentni, znameniti interpretinji Lottine vloge, posebnega priznanja je vredna tudi gospodična Thalerjeva, ki je kot Zofija podala skrbno naštudirano partijo, v kateri je prišel njen glas do popolne veljave. Naslovna vloga Wertherja je dala uspeti g. Fiali kot liričnemu tenorju odlične vrednosti. Manjša vloga Alberta je bila poverjena izbornemu baritonistu g. pl. Vulakoviću.

Dr. Vl. Foerster.

Med revijami.

Izdanja „Društva hrvatskih književnika“ v Zagrebu. To društvo si je za l. 1909. sestavilo velik književni program, ki obeta za neverjetno nizko ceno obilo štiva. Izdajalo bo namreč: 1. (kakor doslej) svojo veliko mesečno revijo „Savremenik“, ki smo ga na tem mestu že večkrat omenjali. (Naročnina kakor doslej 12 K, za dijake in učitelje 10 K.) 2. Priredilo bo redno vsako leto izdajo šestih knjig, obsegajočih sodobno hrvaško beletristiko, na 60 polah, v prednaročbi za 9 K. — „Savremenikovi“ naročniki pa dobe „Savremenik“ in teh šestero knjig za znižano ceno 18 K. (Društveni člani pa celo za le 12 K.) 3. Društvo bo objavljalo tudi izredna izdanja, književna in umetniška; ta bodo dobivali naročniki na ono dvojje publikacij za polovično, „Savremenikovi“ naročniki za $\frac{3}{4}$ ceno. — To je veliko podjetje, ki kaže mnogo poguma. Ker slovstva ni nikoli preveč in ker bogatost produkcije tudi poveča konsum, zato je želeli veliki akciji omenjenega društva povoljnega uspeha. Dolga vrsta hrvatskih književnikov je

obljubila svoje sotrudništvo; v tem oziru je uspeh pač zagotovljen; treba je le še, da se odzove — občinstvo. Tudi Slovenci se naj oglašajo! *Dr. J. T.*

„Savremenik“, mesečnik „Društva hrvatskih književnika“, je z letom 1908. dovršil tretje svoje leto; v tem letu je žaloval ob grobu dveh znamenitih svojih sotrudnikov, Stj. Miletića in Strahimira Kranjčevića. Kranjčeviću je posvečena skoro vsa zadnja številka tega letnika, tako da jo moremo imenovati „Kranjčevićevo“. V verzih so zanj prispevali Tresić-Pavičić, „Xeres“, Ilijić, Vukasović, Katalinić-Jeretov, Drag. Domjanić, Miličić in Fr. Ks. Meško. Meško je objavil obrobno „Saj ni umrl“:

(1909.)
 Umrl si? A saj zate smrti ni!
 Umre pač mož, ki sebi le živi,
 a kdor živel za čast in rast je roda,
 zanj smrti ni! — Zanj smrt je boli le rešitev
 in k luči, ki mu vžgala je duha, vrnitev . . .
 Umrl ti nisi! — Glej, od vzhoda do zahoda
 po domovini širni tvoj spomin živi,
 in pesem tvoja srca vžiga in budi,
 in duh tvoj k delu, k ljubavi bodri.
 Ne, zate smrti ni!
 Za te minilo z njo je le trpljenje,
 začelo lepše, slavnejše življenje . . .*

V nevezani besedi so pisali o Kranjčeviću A. G. Matoš, — Matošev spis je dal povod časnikarski polemiki, Matoš pravi n. pr., da so stih „najboljša oblika za polizobražene ljudi“ —, stari Ilirec Trnski, Jos. Milaković, Kostinić, Turić, Car Emin, Zdenka Marković, Treščec, Kosor, Dav. Trstenjak, dr. K. Horvat, Bože Lovrić, Izo Lanov, dr. Drag. Prohaska. Jaz sem napisal sledeče besede, ki jih hočem tu ponoviti, ker veljajo prav tako za Slovence kakor za Hrvate: „Mali narodi se ponašajo z velikimi pesniki. Ponašajoč se ž njimi, mislijo često: „Pri velikih narodih bi se ne zdeli veliki“, a govorijo češče: „Pri velikih narodih bi bili večji. — Poudarjajoč potrebo individualizma in tolmačeč s tem malost svojega naroda, pa obenem tragično obžalujemo, da nam možje niso veliki. Kdor hoče svrhu, mora hoteti tudi sredstvo; kdor hoče velikost ljudi, mora hoteti tudi širino kulturnega področja. — Kranjčević! Za tvojega življenja je malo s Teboj občevala Slovenija; slabo je odjeknila Slovenija ob vesti o Tvoji smrti. Naj bi bilo vse to drugače po Tvoji smrti!“ *Dr. Fr. Ilesič.*

Hrvatska Smotra je z letošnjim letom stopila v IV. letnik. Doslej je bila politično-kulturna smotra in v tem zmislu nekako glasilo Starčevićeve stranke prava (Frankove skupine). Če imajo smotre sploh pri manjših narodih težko borbo za obstanek, čutijo teže življenja še mnogo bolj taki organi, ki kažejo obeležje določene politične stranke; pravzaprav je namreč neko notranje nasprotje med pojmom „smotra“ in političnimi skupinami. „Hrvatska Smotra“ je pač tudi morala ob svoji bilanci to konstatirati; zato izjavlja v proglasu tekočega letnika, da hoče odslej gojiti bolj beletristiko in se v kritičnem delu bolj baviti z literarnimi, družabnimi in vobče kulturnimi pojavi, v politiko pa noče več zahajati. To izpremembo le pozdravljamo, kakor smo svoj čas pozdravili sličen preokret pri „Savremeniku“, ki je v prvih časih reškega „bratstva orožja z Madjari“ očitno kazal politično lice. Dasi torej „Hrvatska Smotra“ ne bo več politična smotra, bode vendar, „ako treba, i ostreje nastopila proti onim, ki hote ali nehotе zanašajo tuje elemente v hrvatsko

kulturo ter tako ubijajo nje narodni, hrvatski značaj." To stališče sme biti stališče ene struje in mora biti eden izmed kulturnih principov vsega naroda, vsemu narodu zavladati pa ne sme, pa tudi ne more. O prvem letošnjem zvezku naglašam odločno, da sestavki, kakor je pismo „Grete“ „Miciki“ (str. 7.—8), nadalje „Pustolovine jednog hrvatskog purana“ (str. 23. sl.), ne spadajo v list, ki hoče gojiti kakršnokoli kulturo, že radi jezika ne, ki spominja na karnevalska jutra, ko ljudje ne vedo, kateri jezik da še govoré.

Dr. Fr. Ilešič.

Poesia. Rassegna internazionale diretta da E. T. Marinetti. Milano. Redazione Via Senato 2. — V majski številki lanskega leta je priobčila ta odlična laška revija pod naslovom „Poesie slovene“ tudi tri slovenske pesmi v laškem prevodu, in sicer Murnovo „Urok“ (Incantesimo), Zupančičevo „Meni se hoče“ in Prešernovo „Zvezdogledom“ (Agli astrologhi).

Krytyka. Ta v Krakovu izhajajoči literarno-socijalni mesečnik se je ob novem letu znatno povečal in je sedaj razdeljen na dva popolnoma ločena dela: politični in literarni. V drugem ima kot sotrudnike najznamenitejše poljske pesnike in pisatelje, ponajveč pa je posvečen ta del literarno-estetični kritiki in „listom“, ki so se po novem letu izpopolnili z listi iz vseh slovanskih slovstev. Ker pa je slovansko vprašanje tudi za Poljake postalo aktualno in se ne more več molče prezreti, mu posveča „Krytyka“ tudi v svojem političnem delu precej prostora. Sicer je stališče, na katerem stoji v tem oziru, zelo enostransko, a vendar je že fakt, da se mora poljsko politično glasilo pečati s slovanskim vprašanjem, znak časa, znak, da se tudi na Poljskem v tem oziru svita. Prvi prispevek s slovanskih tal je bil v januarski številki članek dr. Stan. Grabowskega o „Aneksiji Bosne ter Srbih in Hrvatih.“

Splošni pregled.

Prešernov mrtvaški list. Med starimi listinami pokojnega sorodnika sem našel menda edini še ohranjeni izvod mrtvaškega lista Prešernovega. Tiskan je na preprost, mehak papir običajne široke oblike. Besedilo obrobja ozek črn okvir, zgoraj okrašen s sarkofagom; ob vsaki strani stoje ob njem pod cipresami žalujoča žena z žaro. Velika kamenita rakev je ozaljšana s križem s krilato uro na pesek, z ugaslo plamenico in dr. Besedilo pa slove:

„Slovenskimu društvu v Ljubljani je dal gospod vodja narodske straže v **Krajnji** žalostni prigodek na znanje, | de je naš slavni pésnik gospod

FRANCE PREŠERIN,

dohtar pravice in c. k. pravdosrednik v **Krajnji**, 8. dan tega méscá ob osmih dopoldne, po dolgi bolezni in | previden s sméртnimi zakramenti umerl.

Pogreb bo v **saboto**, 10. dan tega mesca, ob **desetih** dopoldne.

Slavnimu možu poslednjo čast skazati, povabi slovensko društvo prijatle in znance rajnciga, vse ude slo- | venskiga društva, in sploh vse domorodce, naj pridejo v saboto v **Krajnj** k pogrébu.

V Ljubljani 8. dan svečana 1849.

Natisnil Jožef Blaznik.

Rado Murnik.

Naznanilo. Ker se je pisatelj povesti „Sam“ odločil, da nje drugo polovico predela, začnemo priobčevati nadaljevanje šele v majski številki.

Popravek. V 2. letošnji številki, stran 122., vrsta 22. odzgoraj, čitaj „s capljajočimi anapesti“ namesto „s capljajočimi verzi“ in na isti strani, vrsta 23., čitaj „Pa č pa“ namesto „Istotako“.

Listnica uredništva. Gosp. Levin. Vsekakor se Vaše pesmi odlikujejo od mnogih mnogih, ki jih nam pošiljajo. Vendar pozna se jim, da je njih duševni oče še mlad. Stremite resno za ciljem, a ne silite prehitro na dan s svojimi proizvodi! — Gosp. O. G. Gorica. Tudi Vam veljajo ravnokar napisane vrstice. Zadnja naša hvala Vas je izpodbudila, da ste nam poslali to pot sonet. Tudi ta sonet nas utrjuje v sodbi, ki smo jo izrekli zadnjič. A tiste malenkosti . . . včasih je najteže, izbežati se takih malenkosti! Tu je treba rahločutnosti! Nekateri verz se Vam, kar se tiče pesniškega naziranja in izražanja, čudovito posreči, a zatem se prikaže kaj manj uspelega. Priporočali bi Vam tudi, da na originalnost in čistost rim malo bolje gledate. „Odklonila — pila — izrazila“, takih rim ne vidimo radi, zlasti ne v sonetu. In takih stvari je še več! Le potrpljenje torej! — Gosp. A. St. v K.

„Ljubica moja, ti trtica si,
a jaz — no jaz tvoj sem količek!“

Vam in mogoče še komu se bo zdelo, da je to zelo ljubko povedano, tem bolj, ker se na besedo „količek“ potem kaj dobro ujema beseda „hudiček“, ali drugim se bo videlo to nemara neokusno. Kakor smo Vam že mnogokrat rekli: ste poet, ali estetičnega čuta Vam često nedostaje. Enkrat pridete v tem pogledu že sami na pravo! — Gosp. R. Dušan. Vaša črtica ni pisana slabo. Ko bi ne bil „Zvon“ tako zelo založen z drobnimi stvarmi, natisnili bi jo, seveda nekoliko izpremenjeno. Morda Vam jo vzamejo drugje! — Gosp. M. Pr. v Ljubljani. Vaše pesmi bi za življenje radi priobčili, ker smo prepričani, da bi se „Zvonovi“ naročniki ob njih izvrstno zabavali. Žal, da se te vrste zabava ne strinja prav z nalogo „Zvonovo“. A da zve svet, kak poet se mu je rodil, in da napravimo veselje Vam, naj natisnemo naslednje stihe:

„Veliki krik, pretresajoč nebesa,
se zbira v moji duši. In zadaje
vsem sfingam smrt, razrešujoč čudesa
mi misel, ki nadevlje krila, solnčnost
zakriti hoče, jadrno vstajaje.
In duh želi zazreti se v brezkončnost“.

Kaj je Dante proti Vam! — G. L. Z. Konec Vaše pesmi se glasi:

„In hrast so izkopali
in ga odnesli daleč proč.
Bršljan so pa pustili,
da je padel brez opore
in zlomil se
in se suši — — —“

Ti ubogi hrast, a še ubožnejši bršljan! —